

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
DERSİNDE SORUMLULUK DEĞERİ İLE İLGİLİ
KAZANIMLARIN GERÇEKLEŞME DÜZEYİ**

Hatice Sibel ÖZTEKİN AĞIR

**Yüksek Lisans Tezi
İlköğretim Din Kültürü ve
Ahlak Bilgisi Eğitimi Ana Bilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. İsmail BULUT**

2017

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE
SORUMLULUK DEĞERİ İLE İLGİLİ KAZANIMLARIN
GERÇEKLEŞME DÜZEYİ
(Level Of Realization Of Functions Related To The Value Of Responsibility In
Grammar School Religion And Morals Class)

Hatice Sibel ÖZTEKİN AĞIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail BULUT

ERZURUM

Haziran - 2017

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. İsmail BULUT danışmanlığında, Hatice Sibel Öztekin AĞIR tarafından hazırlanan “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Sorumluluk Değeri İle İlgili Kazanımların Gerçekleşme Düzeyi” başlıklı çalışma 02 / 06 / 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. İsmail BULUT

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Hacı Yusuf ACUNER

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

02 / 06 / 2017

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Sorumluluk Değeri İle İlgili Kazanımları Gerçekleşme Düzeyi” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir

yapılmasını arz ederim.

...../...../.....

Hatice Sibel ÖZTEKİN AĞIR

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLKÖĞRETİM VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE SORUMLULUK DEĞERİ İLE İLGİLİ KAZANIMLARIN GERÇEKLEŞME DÜZEYİ

Hatice Sibel ÖZTEKİN AĞIR

2017, 98 sayfa

Bu araştırmanın amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında 8. Sınıf öğrencileri örneğinde “sorumluluk” değeri ile ilgili kazanımların hangi düzeyde gerçekleştiğini tespit etmektir. Bu araştırma, ön test-son test tek grup deneme modeline göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, 2012-2013 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen Kars ve Iğdır illerindeki 8. sınıf öğrencilerinden oluşturulmuştur. İstatistiksel analizlerde SPSS paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre, 8. sınıf öğrencilerin Kur’an’da Akıl ve Bilgi ünitesindeki “Dini anlamada ve sorumlulukta aklın önemini yorumlar.” kazanımı öncesi ve sonrası “sorumluluk” değerine ilişkin, başarı testinde elde etmiş oldukları puanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni, şube değişkeni açısından puanlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Değer Öğretimi, Değer Eğitimi Yaklaşımları, Değer, Değer Eğitimi

ABSTRACT

MASTER THESIS

LEVEL OF REALIZATION OF FUNCTIONS RELATED TO THE VALUE OF RESPONSIBILITY IN GRAMMAR SCHOOL RELIGION AND MORALS CLASS

Hatice Sibel ÖZTEKİN AĞIR

2017, 98 sayfa

The aim of this research is to determine the level of functions of the value of “responsibility” in the curriculum of Religion and Morals in the case of grammar school 8th grade students. This research has been conducted according to the pre-test/post-test single-group pilot model. The study group of the research has been comprised of 8th grades who were in Kars and Iğdır in 2012-2013 academic year and the education and training services of whom are carried out by the Ministry of National Education. SPSS package program has been used for statistical analysis.

According to the findings of the research, a significant difference was discovered between the grades of achievement tests related to the value of “responsibility” that were performed before and after the function “One interprets the importance of reason in the sense of religion and responsibility” of the 8th Grade 4 Unit: Reason and Knowledge in Qur’an . And no significant difference between the grades of gender factor and branch factor was traced.

Key Words: Responsibility, Grammar School Religion and Morals, Value Instruction, The Approaches of Value Education, Value Education.

ÖNSÖZ

Dünya sürekli değişim ve gelişim halindedir. Bununla beraber bazı toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin; gasp, adam öldürme, ihanet, yol kesicilik, kapkaç, memnuniyetsizlik, sorumsuzluk gibi problemler. Bu problemler gençleri, çocukları ve toplumu olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu tür olumsuz durumların nedeni ise sorumluluk değerinin eksikliğidir. Kişilere bazı değer yargıların kazandırılması ve bu değer yargılara uyarak davranması toplumdaki bazı problemleri azaltacaktır.

Sorumluluk değeri, insan yaşamında önemli olan unsurlardan biridir. Bu açıdan sorumluluk değerinin bireylere doğru bir şekilde aktarımında eğitim sistemimize önemli görevler düşmektedir. Toplumu tehdit eden olaylar, ancak doğru bir değer eğitimi sayesinde engellenebilir. Ailelerin çocuklarına sağlıklı bir sorumluluk bilinci kazandırmaları için öncelikle onların sağlam bir kişilik ve benlik sahibi olmaları gerekmektedir. Çünkü sağlıklı bir sorumluluk bilinci sağlam bir kişilik ve benlik temeli üzerine inşa edilebilir. Bu nedenle, kendine güvenen, kararlı, özgür düşünebilen, kendi gerçeklerini ortaya koyabilen, onlarla gerektiğinde hesaplaşabilen, doğru bildiklerini herkese karşı cesurca savunabilen, her alanda sorumluluk bilincine sahip bireyler toplumu mutlu geleceğe götürebilir. Bu çalışmada İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde sorumluluk değerinin yansımaları konu edilmiştir.

Çalışmanın gerçekleştirilmesinde, görüş ve önerileri ile her türlü yardımını gördüğüm değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İsmail BULUT'a, katkıları ve önerileri ile destek veren Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ'a, Yrd. Doç. Dr. İsmail ARICI'ya ve Doç. Dr. Eyüp ŞİMŞEK hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte büyük katkıları olan, maddi ve manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim anneme, babama ve kardeşlerime öğrenim yaşamım boyunca hep arkamda oldukları için arkadaşlarım Gülnur ve Hacer'e, yalnızca tezin yazım aşamasında değil her anımda yanımda olan eşime sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Hatice Sibel ÖZTEKİN AĞIR

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	i
TABLolar DİZİNİ	iv
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
1.2. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve İlgili Literatür	4
1.3. Araştırmanın Amacı	10
1.4. Araştırmanın Önemi	10
1.5. Sınırlılıklar (Belirlemeler)	11
1.6. Tanımlar	11
İKİNCİ BÖLÜM	12
2. SORUMLULUK DEĞERİ	12
2.1. Değer Eğitimi	12
2.1.1. Değer	12
2.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması	13
2.1.3. Değerler Eğitimi ve Öğretimi	15
2.2. Sorumluluk	17
2.2.1. Sorumluluk ve Teolojik Temelleri	17
2.2.2. Sorumluluk Bilinci ve Kaynağı	21
2.2.3. Sorumluluk Bilincinin Kazanılmasına Etki Eden Faktörler	24
2.2.3.1. Aile	24
2.2.3.2. Okul	26
2.2.4. Bir Değer Olarak Sorumluluk	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	30
3. İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE SORUMLULUK DEĞERİ	30

3.1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değer Öğretimi ve Sorumluluk Değeri	30
3.2. Öğrenme Alanında Değer Öğretimi ve Sorumluluk Değeri	35
3.2.1. İnanç	36
3.2.2. İbadet	37
3.2.3. Hz. Muhammed	38
3.2.4. Kur'an ve Yorumu	39
3.2.5. Ahlak.....	40
3.2.6. Din ve Kültür	41
3.3. Kazanımlarda Sorumluluk Değeri.....	41
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	43
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR	43
4.1 Araştırmanın Yöntemi.....	43
4.1.1. Araştırmanın Modeli.....	43
4.1.2. Çalışma Grubu	43
4.1.3. Veri Toplama Araçları	44
4.1.4. Araştırma Sürecinde Yapılan Uygulamalar	44
4.1.5. Verilerin Toplanması	44
4.1.6. Sorumluluk Değeri Başarı Testinin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması.....	45
4.1.7. Verilerin Analizi	47
4.2. Bulgular ve Yorumlar	48
4.2.1. Öğrencilerin Kişisel Özellikleri.....	48
4.2.1.1. Öğrencilerin Cinsiyetleri	48
4.2.1.2. Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okul.....	48
4.2.1.3. Öğrencilerin Sınıf Şubeleri	49
4.2.1.4. Sorumluluk Değeri İle İlgili Kazanımların Gerçekleşme Düzeyi	50
4.2.2. Alt Problemlere Ait Bulgular Ve Yorumlar	69
4.2.2.1. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Ön- Test Toplam Puan Ortalamaları İle Son-Test Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılaşma	69
4.2.2.2. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Toplam Puan Ortalamaları İle Cinsiyetleri Arasındaki Farklılaşma	70

4.2.2.3. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi	
Toplam Puan Ortalamaları İle Öğrenim Gördükleri Okul Arasındaki	
Farklılaşma	71
4.2.2.4. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi	
Toplam Puan Ortalamaları İle Sınıf Şubeleri Arasındaki Farklılaşma	72
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	74
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	74
5.1. Sonuç.....	74
5.2. Öneriler	75
KAYNAKÇA.....	77
EK -1. DERS PLANI.....	82
EK-2. SORUMLULUK DEĞERİNİN ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN BAŞARI TESTİ.....	83
ÖZGEÇMİŞ	85

TABLolar DİZİNİ

Tablo 4.1. Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Madde Analizi Sonuçları	45
Tablo 4.2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	48
Tablo 4.3. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okula Göre Dağılımları	49
Tablo 4.4. Öğrencilerin Sınıf Şubelerine Göre Dağılımları	49
Tablo 4.4. Öğrencilerin 1. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	50
Tablo 4.5. Öğrencilerin 2. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	51
Tablo 4.6. Öğrencilerin 3. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	53
Tablo 4.7. Öğrencilerin 4. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	54
Tablo 4.8. Öğrencilerin 5. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	55
Tablo 4.9. Öğrencilerin 6. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	56
Tablo 4.10. Öğrencilerin 7. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	57
Tablo 4.11. Öğrencilerin 8. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	58
Tablo 4.12. Öğrencilerin 9. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	58
Tablo 4.13. Öğrencilerin 10. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	59
Tablo 4.14. Öğrencilerin 11. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	60
Tablo 4.15. Öğrencilerin 12. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	61
Tablo 4.16. Öğrencilerin 13. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	62

Tablo 4.17. Öğrencilerin 14. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	63
Tablo 4.18. Öğrencilerin 15. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	64
Tablo 4.19. Öğrencilerin 16. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	65
Tablo 4.20. Öğrencilerin 18. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	66
Tablo 4.21. Öğrencilerin 19. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	67
Tablo 4.22. Öğrencilerin 20. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	68
Tablo 4.23. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Ön-Test Toplam Puan Ortalamaları İle Son-Test Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılaşma Durumuna Yönelik T-Testi Sonuçları	70
Tablo 4.24. Öğrencilerin Sorumluluk Değerine Yönelik Başarılarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumuna Yönelik T-Testi Sonuçları	71
Tablo 4.25. Öğrencilerin Sorumluluk Değerine Yönelik Başarılarının Öğrenim Gördükleri Okula Göre Farklılaşma Durumuna Yönelik T-Testi Sonuçları	72
Tablo 4.26. Öğrencilerin Sorumluluk Değerine Yönelik Başarılarının Sınıf Şubelerine Göre Farklılaşma Durumuna Yönelik T-Testi Sonuçları	73

KISALTMALAR DİZİNİ

- İDKAB : İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
TDK : Türk Dil Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Değer kavramı, herhangi bir şeyin istenebilir veya istenemez olduğu ile ilgili düşüncedir. Değer, aynı zamanda yaşamımızın amaçlarından biridir. Dahası yalnız kendimiz için değil diğer insanların yaşamı için amaç olmasını arzu ettiğimiz şeylerdir.

Değer yargıları, sosyal bir varlık olan insanlara, bazı şeylerin önemli olup olmadığını, bazı şeylerin seçimi yapılması gerektiğini; yani yaşamın nasıl yaşanması gerektiğini belirten yön işaretleridir. Dürüst olmak, alçak gönüllü olmak gibi... Bu bakımdan değerler; tutum ve davranışları belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede bireyi ve toplumu büyük oranda etkiler; onlara rehberlik ederler (Akbaş, 2004).

Değerler, insanın hayatını anlamlı kılan ve insanı harekete geçiren önemli enerji kaynaklarıdır ve kültürle karşılıklı etkileşim içindedirler. Değerler kültür öğeleri üzerine kurulurlar ve yine kültür yoluyla nesilden nesile aktarılarak devamlılığını sağlarlar (Altun, 2003).

Günümüz dünyasında karşılaşılan problemlerin altında bencillik ve kötülüğe karşı eğilim gözlenmektedir. Bu eğilimler şiddet olaylarının artmasına yolsuzluğa ve asayiş problemlerine sebep olmaktadır. Karşılaşılan bu durumların nedeni değerlerin yozlaşması ve üstünün örtülmesidir. Bundan dolayı temel değerlerin daha çok göz önünde bulundurulması ve insanların değerlere karşı daha duyarlı olmaları gerekmektedir.

İnsanların ahlaki yargılarının gelişiminde iyiyi veya kötüyü ayırt etmelerinde sorumluluk değeri önemlidir. Eğitim önce aileyle başlar sonra ise çevre ve okul ile sürer. Benzer durum ahlâk eğitimi içinde geçerlidir; aileyle başlar, okul ile devamlılık gösterir, bir ömrünün sonuna kadar bireyin çabasıyla ve çevre etkisi ile gelişir ve insanın davranışlarında yer eder. Ahlâk eğitiminin okul sürecindeki gayesi, okulda eğitim becerilerinin hepsini tamamlamaktır. Ahlaki eğitim için okuldaki tüm sistemin işbirliğiyle çalışılması gerekir. (Ulusoy, 2007).

Eğitim ve öğretimin yapıldığı kurumlar okullardır. Zamanla toplum ve aile yapısı değişmekte bununla birlikte değişen ahlak ve değerler ise okullar tarafından öğretilmesi gerekmektedir. Okullarda etkin bir eğitim olması için kalıcı bir ğretim olması gerekir. Okul ağındaki bir kişinin istenilen ahlaki karar almasına ve bu davranışlarında göstermesine yardımcı olacak değer, beceriler kazandırılması daha uygun olacaktır.

Türk Milli Eğitimi genel amaçları dikkate alındığında; herkesin, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen ve geliştiren yurttaş olarak yetiştirmeği amaçlamaktadır. Beden, zihin, ahlak ruh ve duygu açısından sağlıklı olarak gelişmiş bir kişilik ve karaktere, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, insanlara karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli bireyler olarak yetiştirmek ifadelerinin yer aldığı gözlenmektedir (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi ğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Günümüzde ahlak ve değerler eğitimi gittikçe önem kazanan ve tartışılan bir konudur. Hızla küreselleşen dünyada teknolojinin de ilerlemesiyle dini, sosyal, ekonomik ve kültürel değerler uluslararası alanda yayılmaya başlamıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ğretim programıyla bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik katkısı fazla olan bir derstir. Bu nedenlerle 2007 yılında hazırlanmış olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders ğretim programı ahlak ve değerler öğrenme alanına yer vermeye başlamıştır. Özellikle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders ğretim programında ahlak ve değerler eğitimine yer verilen pek çok akademik çalışmada incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ğretim Programında bahsedilen değerlerden biri de ‘‘Sorumluluk’’ değeridir. İyi ve kötü şeyler yapmaya uygun yaratılmış birey; görme, duyma, kavrama ve g gibi alanlarda sınırlı, yapmış olduğu ve yapacak olacağı şeylerde ise sorumlu tutulmuştur.

Günümüzde karakterini, bilgisini ve becerilerini iyileştirmiş, kendine güvenen, sorumluluk sahibi kişiler Türk Milli Eğitimi’nin genel amaçlarında aranmaktadır. Özgür dşnebiyen ve gerektiğinde doğru bildiği düşüncesini ailesine ve diğer insanlara karşı savunabilen bunun için önüne çıkan ve çıkabilecek tüm zorlukları aşabilecek güce, ancak sağlam bir kişiliği olan ve sorumluluk duygusunu en güzel şekilde kazanmış bir birey sahip olabilir.

Sorumluluk, bireyin doğasında var olan bir değerdir. Birey kendi üzerine düşen görevleri yerine getirirse huzurlu ve mutlu yaşayabilir. Bireyin üzerine düşen görevi yerine getirmemesi fitratına aykırıdır. Bunun nedeni ise hem iç dünyasıyla hem de yaşadığı hayatla diğer varlıklardan çok farklı olmasıdır. Birey, çevresinde neler olup bittiğini anlamak, anlamlandırmak ister (Başaran, 1991).

Dini açıdan da sorumluluk büyük öneme sahiptir. Öncelikle insan sorumlu bir varlık olarak yaratılmıştır. İslam dini de bireyi esas alan bir dindir. Bu nedenle İslam'ın ortaya koyduğu dini yükümlülükler bireysel sorumluluk esasına dayanmaktadır. Çünkü bireyler, yaptıklarının sonucuna dünyada ve ahirette yalnız kendileri sahiplenecektir. Bu durum ayetlerde sıkça vurgulanmaktadır. Örneğin, hiçbir kimse “*başkasının günah yükünü taşımadığı*” (İsra 17/15), “*herkesin kârı ve zararının kendisini ilgilendirdiği ve ondan sorumlu olacağı*” (Bakara 2/141) ifade edilmektedir.

Günümüzde modern dünya karakterini, bilgisini ve becerilerini üst kademeye çıkarmış, kendine güvenen, sorumluluk sahibi birey istemektedir. Özgür düşünebilen ve gerektiğinde doğru bildiği düşüncesini ailesine ve diğer insanlara karşı savunabilen bunun için önüne çıkan ve çıkabilecek tüm zorlukları aşabilecek güce, ancak sağlam bir kişiliği olan ve sorumluluk duygusunu kazanmış bir birey sahip olabilir. Sorumluluk değeri toplumsal açıdan kişinin karakter gelişimi için önem arz etmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi dini ve toplumsal açıdan önemli yeri olan sorumluluk bağlamında, bu araştırmanın temel problemi: “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde sorumluluk değeri ile ilgili kazanımların hangi düzeyde gerçekleşmektedir?” sorusudur.

1.2. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve İlgili Literatür

Sorumluluk değeri ile ilgili literatür tarama sonucunda incelenen çalışmaların; değer öğretimi, değerlerin öğretiminde kullanılan yaklaşımlar, değerler veya ahlak öğrenme alanıyla ilgili genel bilgi verme şeklinde bir yol izledikleri görülmüştür.

Değerler tarih ve kültür varlığı olan kişinin kendini gerçekleştirme açısından önemli olduğu kadar, kişinin kendini anlaması, sorgulaması açısından da önemlidir. Değerlerin uygulama ve anlama açısından insan varoluşunun zemini olduğu söylenebilir. Elbette insanlarda var olan değerler kişiden kişiye, zamandan zamana, kültürden kültüre farklılık gösterir. Değerler kişisel değerlendirmelerin bir sonucudur. Sorumluluk ise; üstün bir yaratılışa sahip olan insanın, belirlenen şartların gerçekleşmesinden sonra, sorumlulukları yerine getirmemesinden; doğasıyla bağdaşmayan söz ve eylemlerde bulunmasından ötürü meydana gelen zararı üstlenmesi şeklinde açıklayabiliriz.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı değer kavramı ve değer kavramının öğretimini konu edinen birçok çalışma bulunmaktadır. Konuyla ilgili yapılan belli başlı çalışmalar şunlardır:

1. N. Hadden DOUGLASS (2001) tarafından Saygı ve Sorumluluk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar adlı yazılan kitabıdır.

Bu çalışma; Saygı ve Sorumluluk Eğitimiyle ilgili çeviri bir kitaptır. Özgür YURTTUTAN ve Yener ÖZEN tarafından çevrilmiştir. Kitap 206 sayfadan oluşmaktadır. Ankara'da Nobel Yayın Dağıtım tarafından yayınlanmıştır. Saygı ve sorumluluk konularında çalışanların faydalanabileceği pek çok bilgi içermektedir. Saygı ve Sorumluluk bilinci gelişmiş bireylerin yetişmesine katkı sağlayacağını düşünülerek hazırlanmıştır. Saygı ve sorumluluk değeri çeşitli etkinliklerle çalışılarak sunulmuştur.

Bu çalışmada sorumluluk değeri ile ilgili etkinliklerden ilham alınarak etkili olarak nasıl öğretileceği hususunda faydalanılmıştır.

2. Aylin CEBECİ (2005) tarafından Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ahlaki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi, adlı yüksek lisans çalışması.

Araştırma, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerindeki ahlâkî değer eğitimi ve öğretimini din eğitimi açısından incelemektedir. Ahlâk ile alakalı kavramlar teorik ve

deneysel olarak değerlendirilmekte, bu kapsamda, ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıflarda eğitim gören toplam 1025 öğrenciye uygulanan başarı testi sonuçlarıyla değerlendirilme yapılmaktadır. Çalışmada ulaşılan sonuçlardan biri de kişilerin ahlâkî açıdan davranışlarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu bir etkisinin olduğu görülmektedir. Sonuç bölümünde ise araştırma sonuçları değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada ahlaki değer eğitimi, öğretimi konusu ve başarı testinin sonuçlarının değerlendirilmesi noktasında fikir alınmıştır.

3. Recep MURAT (2006) tarafından Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan *Çocukta Dini Bilincinin Ortaya Çıkışı*, adlı yüksek lisans çalışması.

Bu çalışmada; giriş bölümünde kişilik ve benlik kavramlarına ele alınmış, sorumluluk bilinci ve dini hayattaki yeri konularına değinilmiştir. İkinci bölümde sorumluluk sahibi ebeveynlerle yetişen çocukların topluma uyum gösteren, kurallara bağlı kalan, karşısındaki kişiyi anlayan, kendiyle ilgili kararları verip bunların sonuçlarına katlanan, özgür, istikrarlı yetişkinler olarak toplumda örnek kişiler haline geleceği belirtilmiştir. Sorumluluk değerinin kazandırılması noktasında bu çalışmadan faydalanılmıştır.

4. Fatma GÜLTEKİN (2007) tarafından Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapılan. “Tarih I Dersinde İşe Koşulabilecek Değer Öğretiminin Yeni Yaklaşımlarının Öğrencilerin “Hoşgörü” Değeri Anlayışlarının Gelişimine Etkisi” adlı yüksek lisans çalışması.

Ortaöğretimde tarih dersinde değer öğretiminin yeni yaklaşımlarından değer açıklama, değer analizi ve ahlaki muhakeme yaklaşımlarının “hoşgörü” değerinin gelişimi üzerinde etkililikleri değerlendirilmiştir. Bunun amacını belirlemek için deneysel bir çalışma yapılmış, öğrencilerden uygulama öncesi ve sonrasında hoşgörü hakkında kompozisyon yazmaları istenmiş ve bu kompozisyonlardan elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Araştırmada üç değer öğretim yaklaşımı için üç adet dokuzuncu sınıf deney grubu olarak ele alınmış ve değer öğretim yaklaşımları bu deney gruplarına uygulanmıştır.

5. Demirhan İŞCAN (2007) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan “İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkinliği” adlı doktora çalışması.

Çalışmada, ilköğretim düzeyinde “evrensellik” ve “iyilikseverlik” değerlerinin kazandırılmak için hazırlanan değerler eğitimi programı ile öğrencilerin değerlerle ilgili bilişsel davranışlarına, duyuşsal özelliklerinin anlaşılması istenmiştir. Araştırmacı, çalışmasında Schwartz’ın “evrensellik” ve “iyilikseverlik” değer tiplerinde yer alan “fikirlerini açıkça dile getirmek, yardımsever olmak, sorumluluk bilincinin olması ve dürüst olmak” değerleri ele almıştır. Bu çalışmada, araştırmacı tarafından ilköğretim düzeyinde bazı derslerle bütünleştirilerek bir değerler eğitimi programı oluşturulmuştur. Nitel ve nicel araştırma desenlerinin birlikte kullanıldığı araştırmada deneysel desen olarak, gerçek deneme modellerinden “ön test-son test kontrol gruplu model” kullanılmıştır. Araştırma, Ankara’da devlet okulunda, denkliği belirlenmiş deney ve kontrol grubu olmak üzere iki denk grup araştırmaya alınmıştır.

6. Nurullah KAYIŞOĞLU (2010) tarafından Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan “Bireysel Sorumluluk ve Teolojik Temelleri” adlı doktora çalışması.

Araştırma; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte problem netleştirilmiş ve konunun kavramsal çerçevesi verilmiştir. İlk kısımda, bireysel sorumluluğa varoluşsal temel oluşturan insan yaratılışı, insanın varlıksal bilişsel ve ahlaki yönleri ele alınılmış, toplumsal temaslarına değinilmiştir. İkinci kısımda dinî sorumluluğun kaynağındaki akıl, vahiy, irade, suç ve cezanın bireyselliğiyle ilgili konularına dikkat çekmiştir. Üçüncü kısımda sorumluluk değeri incelenmiştir. Bu çalışmada elde edilen verilere sonuç bölümünde yer verilmiştir. Sorumluluk değerinin kavramsal çerçevesi bu çalışma doğrultusunda ele alınmıştır.

7. Mehmet KOÇAK (2011) tarafından Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan “İlköğretimde Değerler Eğitimi ve Öğretimi” adlı yüksek lisans çalışması.

Araştırma; literatür taramasına bağlı olarak, ilköğretim çocuklarının dinî ve ahlâki değerlere ilgi ve ihtiyaçlarının olup olmadığı, bu değerlerin eğitim-öğretiminin Cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar, nasıl ele alındığı ve alınmakta olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kapsamda Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte dinî ve ahlâki değerlerin ilköğretim programlarındaki seyri ele alınmış, öğretmenlerin değerlere karşı tutumları irdelenmiştir.

8. Mustafa Fatih AY (2013) Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapılan “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Hoşgörü Değerinin Öğretimi” adlı yüksek lisans çalışması.

Bu çalışmanın amacı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde hoşgörü öğretiminin nasıl yapılması planlandığı ve bu planlamanın ders kitaplarına nasıl yansıdığını tespit etmek olarak belirlenmiştir. Giriş bölümünde problem, amaç, önem ve araştırmanın üzerine kurulduğu temel kavramlar tespit edilerek kavramsal çerçeve oluşturulmuş olup, birinci bölümde değer ve değer eğitimi kavramları ele alınmıştır. Ayrıca değerlerin öğretiminde kullanılan değer eğitimi yaklaşımları ve yapılandırıcılık anlayışı ilgili literatür taranarak ortaya konulmuştur. Yapılan bu tespitler sonucunda değer eğitimi yaklaşımları yapılandırıcılık açısından değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı, öğretmen kılavuz kitapları ve ders kitapları değer eğitimi, değer eğitimi yaklaşımları, hoşgörü öğretimi ve yapılandırıcılık açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışma sonucunda İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında hoşgörü yer almasına rağmen ders kitaplarına aynı düzeyde yansımadağı tespit edilmiştir. Bir başka deyişle hoşgörü değerinin öğretimi konusunda öğretim programı ile ders kitapları arasında bir uyumsuzluğu gözlenmiştir.

Bu çalışma doğrultusunda Din Kültürü e Ahlak Bilgisi öğretim programında değerler eğitimi noktasında faydalanılmıştır.

9. Ahmet ÇAKMAK (2013) Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapılan “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Adalet Değerinin Öğretimi” adlı yüksek lisans çalışması.

Bu araştırmanın amacı, adalet değerinin, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında nasıl yer aldığını ve öğretim süreçlerine nasıl aktarıldığını öğretmen kılavuz kitapları temele alınarak ortaya koymak şeklinde belirtilmiştir. Araştırma, Giriş, Değerler Eğitimi, İlköğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Adalet Değeri, Sonuç ve Öneriler olarak dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, adalet değerinin kuramsal çerçevesi, araştırmanın önemi, amacı ve yöntemi ortaya konulmuştur. Adalet değeri, literatürde taranmış adalet ile ilgili olarak kavram analizi

yapılmıştır. Değerler eğitimi bölümünde, değer eğitiminde kullanılan yaklaşımlar açıklanmış, değerler eğitimi yaklaşımları kendi aralarında mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca değerler eğitimi yaklaşımları ile yapılandırmacı öğrenme kuramı karşılaştırılmış ve yaklaşımlar, yapılandırmacı öğrenme kuramına göre değerlendirilmiştir. İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde adalet değeri bölümünde, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı ve ders kitaplarındaki adalet değerinin öğretimi ile ilgili etkinlikler, yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı ve ders kitaplarında adalet değeri kavram çerçevesinde değerlendirilmiştir. Son bölümde ise yaptığı çalışmada ulaştığı sonuçlar ile bu sonuçlar çerçevesinde öneriler sunulmuştur.

10. Fatih GÖR (2013) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsünde yapılan “İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Merhamet Değeri” adlı yüksek lisans çalışması.

Bu çalışmanın amacı, merhamet değerinin, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında nasıl yer aldığını ve öğretim süreçlerine nasıl aktarıldığını öğretmen kılavuz kitaplarını temele alarak incelemek olarak belirtilmiştir. Araştırma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır: Kavramsal Çerçeve, Değerler Eğitimi, İlköğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Merhamet Değeri, Sonuç ve Öneriler. Giriş bölümünde, araştırmanın önemi, amacı ve yöntemi ortaya konulmuştur. Kavramsal çerçeve bölümünde, merhamet değeri literatürde taranmış merhamet ile ilgili olarak kavram analizi yapılmıştır. Değerler eğitimi bölümünde, değer eğitiminde kullanılan yaklaşımlar açıklanmış, değerler eğitimi yaklaşımları kendi aralarında mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca değerler eğitimi yaklaşımları ile yapılandırmacı öğrenme kuramı karşılaştırılmış ve yaklaşımlar, yapılandırmacı öğrenme kuramına göre değerlendirilmiştir. İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı ve ders kitaplarında merhamet değeri bölümünde, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı ve ders kitaplarındaki merhamet değerinin öğretimi ile ilgili etkinlikler, yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı ve ders kitaplarında merhamet değerinin öğretimi değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise yaptığı çalışmada ulaştığı sonuçlar ile bu sonuçlar çerçevesinde önerileri sunulmuştur.

11. Zeynep Beyza BULUT (2013) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında yapılan “Sorumluluk bağlamında ahlak-din ilişkisi” adlı yüksek lisans çalışması.

Bu çalışma, din ve ahlak üzerinde sorumluluk duygusunun etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma yapılırken dokümantasyon metodu temele alınmıştır. Araştırma bulgularına göre sorumluluğun kişilerin ahlaki gelişimleri üzerinde büyük ölçüde etkili olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, dini mükellefiyetin sorumluluk duygusunun başladığı yerde başlaması, ahlaki mükellefiyetin mesuliyet duygusuyla paralellik arz etmesi de belirlemeler arasındadır. Genel olarak din yahut çeşitli değerlerden kaynaklanan tüm ahlak anlayışlarında sorumluluğun temel etki kaynağı olduğu görülmüştür. Bunun detaylandırılması tanımlamalar, örneklendirmeler ve problem çözümlenmeleri şeklinde olmuştur. Bu amaçla ahlak üzerine yapılan atölye çalışmaları ve seminerlerden, yazılan kitap, dergi ve makalelerden yararlanılmıştır. İncelenen konu kapsamında ahlaklı bir bireyin kendine ve etrafındaki kişilere karşı sorumlulukları olduğu gibi canlı-cansız varlıklara ev sahipliği yapan doğaya, sahip olduğu mesleğine karşı da sorumlulukları olduğu saptanmıştır. Bu saptamalar çeşitli yönleriyle ele alınmış, son olarak konuyla ilgili öneriler belirlenmiştir.

12. Muhammet Mesut ÇAKMAK (2016) Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılan “Ortaokul öğrencilerinin adalet, dürüstlük, saygı, sorumluluk ve barış değerleri hakkındaki algıları (Diyarbakır İli örneği) “ adlı yüksek lisans çalışması.

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin “adalet”, “dürüstlük”, “saygı”, “sorumluluk” ve “barış” değerleri hakkındaki algıları ve bu algıların sınıf ve cinsiyet bakımından farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırmanın verileri anket formu aracılığıyla sağlanmış olup araştırmada içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Anket formunda öğrencilerin cinsiyet, yaş, sınıf ve anne-babanın eğitim durumunu belirttikten sonra ilgili beş değer hakkında değerlendirmelerini yazmaları istenmiştir. Değerlerle ilgili değerlendirmeler uzman görüşü alınarak başlıklar altında kategorik hale getirilmiştir. Kategoriler IBM SPSS programına işlenerek ilgili değerlere ait frekans ve yüzde gibi değerler belirlenmiştir. Araştırma nitel olup tarama modelindedir. Araştırmanın çalışma grubunu Diyarbakır ilindeki beş ortaokulda okumakta olan 5, 6, 7 ve 8. sınıflardan olmak üzere 572 öğrenci oluşturmaktadır. Bu okullar araştırmacı tarafından sosyal ve ekonomik

faktörler dikkate alınarak örnekleme dâhil edilmiştir. Araştırmaya, 321 kız ve 251 erkek öğrenci katılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların en çok, adalet için “eşitlik”, dürüstlük için “doğruluk veya yalan söylememek”, saygı için “büyüklere karşı gelmemek”, sorumluluk için “üzerine düşen görevi yapmak” ve barış için “küs olmamak ve kavga etmemek” değerlendirmesinde buldukları görülmüştür.

Görüldüğü üzere sorumluluk değerinin eğitimi ve öğretimi ile alakalı pek fazla çalışma yoktur. Bu yönüyle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı ve ders kitaplarında diğer değerler gibi sorumluluk değerini ele alan çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde 8. sınıf öğrencilerin “sorumluluk” değeri ile ilgili kazanımların gerçekleşme düzeyini tespit etmektir.

Bu amaç doğrultusunda, araştırmanın alt amaçları şunlardır:

8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde, ders kitabına dayalı öğretimin uygulandığı öğrencilerin sorumluluk düzeylerine ilişkin;

- Öğrencilerin başarı testi, ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını,
- Öğrencilerin cinsiyetleriyle başarı testi, ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını,
- Öğrencilerin başarı testi, ön test ve son test puanları öğrenim gördükleri okullara göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını,
- Öğrencilerin başarı testi, ön test ve son test puanları sınıf şubelerine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmektir.

1.4. Araştırmanın Önemi

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders öğretim programında yer alan sorumluluk değeri ile ilgili kazanımların gerçekleşip gerçekleşmediği, gerçekleşiyorsa hangi düzeyde gerçekleştiğinin tespit edilmesi öğretim programlarının verimliliği için

gereklidir. Araştırmanın önemi öğrencilerin mevcut öğretim programında sorumluluk değeri ile ilgili kazanımlara ulaşip ulaşmadığını ölçmektir. Bu çalışma ile yapılan tespitler ve değerlendirmeler, eksikliklerin giderilmesi açısından ileride hazırlanacak muhtemel öğretim programına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Ülkemizde eğitim alanında değerler eğitimi ve özel olarak sorumluluk değeri konusunda yapılan çalışmaların yeni olduğu söylenebilir. Konunun önemine binaen yapılan bu çalışmanın alana katkı sağlaması ümit edilmektedir.

1.5. Sınırlılıklar (Belirlemeler)

1. 2012-2013 öğretim yılı 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle,
2. DKAB 8. Sınıf öğretim programı sorumluluk değeri ile ilgili kazanımlarla
3. Kars ve Iğdır illerinde belirlenen ilköğretim okulu 8. sınıf öğrencileriyle,
4. Öğrencilere ön test ve son test olarak uygulanan Sorumluluk Başarı Testi ile sınırlı tutulmuştur.

1.6. Tanımlar

Araştırmada geçen bazı kavramların tanımları aşağıda verilmiştir:

Değer: Bir toplumda insanlar arasında kabul görmüş, içselleştirilmiş ve hala yaşanmakta olan inançsal, ilahi temelli, insani her türlü kıymetlerdir (Çelikkaya, 1996).

Değerler Eğitimi: Pratikte yurttaşlık eğitiminin ve ahlaki eğitimin önemi vurgulanırken; günümüzde bu sözcük öbeğine yakın manada kullanılan, ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel gelişimini kapsayan karakter eğitimi kavramını tutum ve kişisel özelliklerin gelişimine yönelik eğitimi vurgular (Halstead, 2000).

Sorumluluk: Kişinin yüklendiği, yapmayı taahhüt ettiği işten ötürü gerektiğinde hesaba çekilmesi durumudur (Cüceloğlu, 2002).

Başarı Testi: Bireyin bilgisini, yeteneğini ya da bu konudaki eksiklikleri anlamak amacıyla hazırlanmış testlerdir (Kıncal, 2010).

İKİNCİ BÖLÜM

2. SORUMLULUK DEĞERİ

2.1. Değer Eğitimi

2.1.1. Değer

Birçok tanımı bulunan değer kavramını ifade etmede inanç, eğilimler, normal standartlar ve amaç kavramları vurgulanmaktadır. Değer, herhangi bir şeyin istenebilir ya da istenemez olduğuna ait düşüncedir (Güngör, 1995). Kişilerin fikir, tutum ve davranışlarından meydana gelen kültürel öge olarak açıklamıştır (Dilmaç, 1999). Genel manada değer, arzu edilen şeylerle ilgili insan tutumunu ifade eder. İdeal eylemleri ve yaşam gayeleri ile ilgili yargılarımız ve davranışlarımızı yönlendiren ölçütler olarak değerlendirilebilecek olan değer kavramı, bir eşyaya, varlığa ya da etkinliğe bireysel veya sosyal olarak tanınan önemi vurgular (Aydın, 2010).

Bazı zamanlarda değerlerin öznel bir anlam taşıdığı değer kavramının genel bir anlamı olmadığı iddia edilmektedirler. Ve bundan dolayı bazı kuramcılar değer kavramını başka kavramlarla bağlantı kurarak anlam vermeye çalışmışlardır. Bu kavramın çok farklı alanlara girmiş olması kavramın tanımını çok güç bir hale getirmiştir. Her disiplin bu kavramların kendi alanına ait yönünü seçmiş ve değerlendirmiş, kendi alanıyla ilgili olmayan boyutunu dikkate almamıştır. Bu sebeplerden ötürü de herkesin kabul göreceği bir tanım üzerinde fikir birliği sağlanmamıştır (Güngör, 1995). Değer tanımlarına baktığımızda değerle alakalı çokça bahsedilen kavramlar, inanç ve tutumlardır. Değerlerle alakalı çalışmalarının etkileri Türkiye’de altmışlı ve yetmişli yıllarda değer yaklaşımı için önemlidir (Akbaş, 2004).

Sosyolojik bir olgu olarak değer, kişilere, örgütlere, amaçlara verilen değerler ile tanımlanır. Bu açıdan bakıldığında değer, özel eylemler ve gayeleri değerlendirmede standartlar ortaya koyan davranış prensipleridir. Bireyin tek başına koyduğu ölçütlerden yola çıkarak toplumdaki her üyenin genel olarak içselleştirdiği ölçütleri ifade eden değer,

toplumsal kurallar için özellikli ve somut davranışların genel standartları ortaya koyar (Özensel, 2003). Topluma mana kazandıran ve önem veren ölçüler olarak değerler, toplumun her ferдинin üzerinde uzlaştığı davranış kalıplarıdır (Dursun, 2009).

Başka bir açıdan bakıldığında ise bir şeye değer hükmü verebilmek; emeğe, mülkiyete, faydaya, azlığa ve medeni kabullere göre mümkündür. Değerler hükümlerle tamamlanarak neyin iyi neyin kötü olduğuna karar vermekle ortaya çıkmış olur. Neyin iyi neyin kötü olduğuna karar verenin ne olduğuyla ilgili farklı anlayışlar söz konusudur.

Aristoteles şöyle açıklar; bireylere “kişinin işini” yapacak aşamaya ulaşmaları için yardım etmek: kişiye has bütün davranışları gayelerine uygun bir şekilde iyi duruma gelmelerine yardım etmektir; bireye doğru bilmesine, doğru düşünmesine, doğru değerlendirmesine, doğru davranışlarda bulunduğunu görmesine yardım etmektir (Kuçaradi, 1995).

Değerler tarih ve kültür varlığı olan kişinin kendini gerçekleştirme açısından önemli olduğu kadar, kişinin kendini anlaması, sorgulaması açısından da önemlidir. Değerlerin uygulama ve anlama açısından insan varoluşunun zemini olduğu söylenebilir. Elbette insanlarda var olan değerler kişiden kişiye, zamandan zamana, kültürden kültüre farklılık gösterir. Değerler kişisel değerlendirmelerin bir sonucudur. Varlıklara değer veren, onları kıymetli, kıymetsiz yapan yalnızca insandır. Etrafımızda kıymetli ne varsa, kendince bir kıymeti yoktur. Varlıkları kıymetli kılan yegâne varlık insandır.

Belirttiğimiz gibi değerler tanımlarından hareketle değerler, kişiyi kişi yapan niteliklere sahip olan ve kişiyi diğer varlıklardan başlıca özellikleri kapsayan inançlardır.

2.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Yapılan araştırmalara göre daha etkili bir çalışma yürütülmesi için değerler ile ilgili çok fazla tasnif yapılmıştır. Bu sınıflandırmalardan en çok kabul edilenleri ise; Nelson, Rokeach, Spranger ve Schwartz'dır (Yazıcı, 2006).

Nelson'a göre; bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak üçe ayrılır.

Bireysel Değerler: Bireysel değerler tercih yapmada ve alışverişlerde, zevk aldığımız alanlarda olduğu gibi diğer bireysel seçimlerimizle alakalıdır (John, 1988).

Grup Değerleri: Grup değerleri, belirlenen bir topluluğun üyeleriyle birlikte belirlenen değerlerdir. Bu grup; okul, aile, dini olabilir (Naylor, 1987).

Sosyal Değerler: Sosyal değerler hak, sevgi, saygı, merhamet gibi değerlerdir ve kişinin var olan sosyal yapı içinde sürdürmesine yarar. (John, 1988) Sosyal değerlerde toplumsallaşma, toplumsal bilinç, kural ve takım ruhu gibi tanımlar vardır (Akbaş, 2004).

Rokeach'a göre: Temel değerler (Terminal) ve Araç değerler (Instrumental) olarak ikiye ayrılır (Naylor, 1987).

Temel Değerler: Herkes tarafından istenilen değerleri içerir. Adalet, hak, başarı vb.

Araç Değerler: Temel değerler için kullanılan eylemleri belirtir. Liderlik, merhamet vb.

Spranger, değerleri altı temel grupta sınıflandırmıştır. Bu değerler: estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değerdir. Bahsedilen gruplar ileri yıllarda Alport ve arkadaşlarıyla bir ölçek haline getirilmiştir (Akbaş, 2004).

Bilimsel Değer: Bilime, hakikate, bilgi ve eleştirel düşüncüyü ön planda tutar. Bu değere sahip olan kişi eleştiricidir, akılcıdır ve entelektüeldir.

Ekonomik Değer: Kişinin yararına olan şeylere önem vermiştir. Ekonomik değerlerin yaşamda önemli olduğunu belirtmektedir.

Estetik Değer: Simetriye, uyuma ve forma önem verilir. Kişinin yaşamı yaşantıların bir farklılığı olarak görülür. Sanat toplum için zorunluluk olduğu konusunda fikir beyan edilmiştir.

Sosyal Değer: Diğer insanları sevme, yardım etme ve bireysel olmamak vurgulanmıştır. En yüce değer insanı sevmektir. Naziktir ve düşüncelidir. Ve sadece kendini düşünmez.

Politik Değer: En üste otorite, etki ve liderlik vardır.

Dini Değer: Kâinatı bir bütün olarak ifade eder ve kişiyi kâinatın bütünlüğüyle bir tutar. Dini inancı için dünyevi arzularından vazgeçer (Atay, 1992).

Schwartz'ın değerlerle ilgili; bireysel ve kültürel olarak, iki durumda ele almıştır. Bireysel durumdaki araştırmalarda değer, bireylerin hayatlarını yönlendirmede önemine

göre değerlendirirler. Değerin kültürel olarak değerlendirilmesindeki gaye ise insanların tamamında paylaşmak ve bu kurullarla soyut fikirler ile ilişkin verileri çoğaltmaktır. İki düzey arasında bulunan farklılığın sebebiyse, bireysel düzeyde insanı yönlendirerek kültürel düzeydeki aynı davranışları sergilememesidir (Kağıtçıbaşı, 2000).

Şekil itibariyle değerler, olumlu-olumsuz ve öznel-nesnel değerler olarak sıralanabilir. Değerler zamana ve ihtiyaçlara yönelik olarak değişim gösterebilen yapılardır. Değerler, bağlı oldukları topluma ve kültüre göre değişiklik gösterebilirler. Bundan dolayı sınıflandırmalar çeşitlilik göstermiştir.

2.1.3. Değerler Eğitimi ve Öğretimi

Değerler zaman içerisinde kazanılan, hem öğrenilen hem de öğretilen olgulardır. Daha önceden değindiğimiz gibi değerler, kişiye nasıl davranması gerektiğini gösteren ölçütlerdir. Bu nedenle değerler başlı başına eğitimin konusunu teşkil etmektedir. Bu eğitim sadece okullarla sınırlı olmayan, tüm toplumu içine alan bir süreçtir. Çocuğun değer sisteminin oluşmasında ilk kurum ailedir. Değerler eğitimi aile ile başlar ve okulla devam eder. Değerler eğitimi yaşantıyla iç içe geçmiş yahut geçmesi gereken bir modeldir. Değerler hayatla doğrudan ilişkili olduğu için her çağda eğitimin amacı ve konusu olmuştur.

Değerler eğitiminin sistemli bir şekilde yapılabilmesi için gerekli olan değerlerin belirlenmesinde bireysel, sosyal, kültürel, evrensel ve ahlaki faktörlerin önemi büyüktür. Bu faktörler gözetilerek belirlenecek değerlerin, öğrencilerin gelişim düzeylerine ve ilgilerine göre programlanarak öğretilmesi de çok önemlidir.

Değerler eğitimi, değerlerin oluşumu, işlevleri, fonksiyonları, insanlar arası ilişkilerdeki ve milli kimliğin oluşmasındaki rolleri düşünüldüğünde hayati bir önem arz etmektedir. Kişinin iyi bir insan olabilmesi, çevresine güven verebilmesi ve iz bırakan davranışlar yansıtabilmesi açısından değerler eğitimi eğitimin vazgeçilmez unsurlarını oluşturur. Değerler eğitimi, sağlıklı düşünebilen ve davranabilen bireylerin yetiştirilebilmesi için gereklidir. Bir toplumun geleceğini garanti altına alabilmesi için ahlaki ilke ve değerlere sahip bireylerden oluşması gereklidir (Aydın, 2010).

Değerler eğitiminin daha verimli ve istendik sonuçlar vermesi için belirlenen amaçlara sahip olması ve bu amaçlar doğrultusunda hareket etmesi gerekir. Bu amaç ve

hedefler bireysel, toplumsal ve evrensel olarak sınıflandırılabilir. Değerler eğitiminin kişi açısından en önemli amacı, kişinin kendisini anlaması ve anlamlandırması gibi aşamalardan geçmesine yardımcı olarak yeteneklerini en üst düzeye çıkarmaktır. Kişinin iyi bir yaşam sürmesi için bu çok önemlidir (Kale, 2007).

Değer eğitiminin gayesine ulaşması için bireylerin değerlerle ilgili aydınlanması ve okullarda öğrenciler için uygun yöntem teknik ve materyallerin kullanılması gerekir. Ayrıca bu yöntem ve tekniklerin daha etkili olması için kavramlarla ilgili teorilerin geliştirilmesi daha fazla insanlarla birliğin sağlanması, bu eğitimin halka ulaştırılması gerekir (Dilmaç, 1999).

Değerler eğitiminin asıl hedefi bireyin kendisine ve çevresine karşı olan sorumlulukları bilmesi, evde ve diğer hayatında bu sorumluluklara bağlı kalması, uyumlu bir geleceğin oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Aynı zamanda iletişim kurduğu kişilerle işbirliği yapmayı öğrenmek, başkalarının düşüncelerini dikkate almak, anne-babaya, topluma, yasalara özetle her şeye saygı duymaktır..

Bir diğer konu ise, Türk toplumunda istenilen olgun vatandaşlar yetiştirmek hususunda okulların çok büyük bir yeri vardır. Türk toplumunun; fikirlerini ifade eden, sorumluluklarını yerine getiren, en önemlisi insanı insan yapan değerlerin ilim ve güzellik olduğunu kabul eden bireylere ihtiyacı vardır (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 2003).

Günümüz teknolojik gelişmeleri dünya görüşümüzde bazı değişikliklere yol açabilir. Teknolojik gelişmeler inançlarımızda ve görüşlerimizde önemli bir rol oynadığı tartışılmaz bir gerçektir. Bu zaman zarfında yapılması gereken şey manevi ve maddi değerlerin birbirleriyle bağlantılı olması gerekir. Bu durum gerçekleşirse insanın asıl amacı olan değerleri kazanma süreci daha güzel yaşadığımız toplumda hayat şartlarımız güçlü bir zeminde temellendirilecektir.

2.2. Sorumluluk

2.2.1. Sorumluluk ve Teolojik Temelleri

Sorumluluk kavramı Arapça'da, "k-l-f" kökünden türetilmiştir. Kelimenin kökü 'yük, zahmet' anlamlarına gelmektedir. Kelime, sülâsîden 'tef'il' babına geçerek 'teklif' haline gelmiştir. Teklif kişiyi bir konuda sorumluluk vermek; kişiye bir şeyi zorunlu kılmak, zor bir şeyi görev olarak vermek anlamlarına gelmektedir (Manzur, 1970). Teklif, kişiye bir yarar sağlama veya kişiyi zarardan kurtarmak amacıyla, zor bir eylemi, emir ve yasak şeklinde bildirmeyi ifade eder (el-İsfehani, 1992).

Maverdî'ye göre sorumluluk; 'dinin emrettiklerini, ibadet maksadıyla yüklenmektir' şeklinde ifade etmiştir (Maverdi, 1992). Buna göre sorumluluk; bireyin kendi özgür iradesiyle, yarar sağlayıp, zarara uğramayacağı bir konuda, meşakkatli bir işi kabullenmesi şeklinde anlaşılmaktadır.

Böyle bir durumda, bireyi bir konuda sorumlu tutmak, onun doğası gereği gücünün üzerinde zorlanmamasını da gerektirir. Bunun nedeni ise kişinin gücünün üzerinde bir sorumluluk, kişiye gücünün üzerinde bir şeyle sorumlu tutmak eziyet olur. Ayrıca Kuran'da da "*kişinin gücünün üzerindeki işlerle yükümlü tutulamayacağı*" ifade edilmiştir (Bakara 2/286).

Türkçede sorumluluk *sor-mak* isim fiilinden türetilmiştir. Yeni bir kavram olan sorumluluk, "kişinin uymak zorunda olduğu bir kurala karşı geldiğinde hesap verme, tazminatını ödeme, verilen yaptırımı yerine getirme", "bireyin kendi eylemlerine ya da kendi alanına dâhil olan bir durumun sonuçlarına katlanması, mesuliyeti kendi üzerine alması" gibi anlamlar taşımaktadır (Yıldız, 2009).

Bu konuyla ilgili ayetlere bakıldığında sorumluluk kavramının; 'bireyin kendi eylemlerine ya da kendi alanına dâhil olan bir durumun sonuçlarına katlanması, mesuliyeti kendi üzerine alması' anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır (İsra, 17/34, 36). Bu sebepten dolayı sorumluluk; "uyması gereken kurallara uyma veya uymama sonucunda, ortaya çıkan neticeyi üstlenme" durumu olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda, alınan görevler, sözler mükellefini sorumlu tutmaktadır (Ahzab, 33/15).

Özetle, sorumluluk kavramını teolojik açıdan değerlendirilirse; üstün bir yaratılışa sahip olan insanın, belirlenen şartların gerçekleşmesinden sonra, sorumlulukları yerine getirmemesinden; doğasıyla bağdaşmayan söz ve eylemlerde bulunmasından ötürü meydana gelen zararı üstlenmesi şeklinde açıklayabiliriz.

İlk olarak, kişinin yaratılış ve vahiy konusunda sorumlu olmasının bir sebebinin olması ve kişinin de bu sebebi idrak etmesi gerekmektedir. Çünkü manasızlık ve tutarsızlık insan aklıyla bağdaşmaz.

Gaye ve inayet delili, Yüce Allah'ın eylemlerinin anlamlı ve hikmetli olduğu fikri üzerinde temellenmiştir (Atay, 1992). Sonuç olarak, Allah'ın, insanı sorumluluk sahibi bir varlık olarak yaratmasının anlamlı ve hikmetli bir fiil olduğunu söylemek mümkündür.

Allah'ın insana, emir ve yasaklarını göndererek onu sorumlu tutmuştur. Bunun nedeni ise Allah'ın insanları mükemmel bir şekilde yaratması, bununla birlikte yeryüzünün tüm nimetlerini insanların emrine vermesidir. Bu nimetlerin değerini bilmemek, sorumsuzca davranmak, aklın uygun görmeyeceği bir durumdur. Bu nimetlerden faydalananlar, teşekkür anlamında nimetlerin gerçek sahibini tanıma noktasında sorumlu tutulmuştur (Maturidi, 2003).

Allah'ın insana yüklediği sorumluluğu bireyler, akıl vahiy ve duyularla tam olarak anlayamayıp bu duruma karşı çıkabilirler. Fakat vahiy göndermiş olduğu kuralların, ilkelerin nedenlerini açıklamamış olabilir. Allah bazen ayetlerde kuralları, ilkeleri direkt hiçbir akla ve ilme dayalı delil göstermeden ifade eder. İnsanları kavrayıp değerlendirmeye teşvik eder ve onların akıllarına ve anlayışlarına bırakır. Bazı ayetlerde de yarattıklarının delillerini ve nedenlerini başka bir yerde bildirir (Atay, 1992).

Kur'an-ı Kerim, insan ile yaratıcısı arasındaki bir antlaşmadır. Bu antlaşmada Yaratıcının herhangi bir yararı veya zararı değil yalnız insanın yararı ve zararı söz konusudur. Yaratıcı bu sözleşmede insandan yanadır. O zaman Allah'ın insanları sorumlu tutması insanların zararına değil yararına olduğu söylenebilir.

Yüce Allah'ın evreni bir düzen içinde yaratmasıyla insanı yaratması aynı şey değildir. Çünkü *“evrenin kendi iradesi dışında bir düzeni vardır.”* (İsra 17/44) ancak insan, cüz'i iradesi ile Müslüman olma gibi tercih hakkı vardır. Bundan dolayı insanlara

Allah'tan vahiy gelmesi, insanları sorumlu tutmasının bir sonucudur. Ve insanın ilk sorumluluğu Allah'a olan sorumluluğudur.

Bu bağlamda Tanrı-insan ilişkisi, bireylerin sorumluluğu üzerinde tanrı anlayışı belirleyici bir etkiye sahiptir. Buyurgan, her şeyi belirleyen bir tanrı anlayışı insanı etkisiz bir konuma sürüklerken, insanı bir değer olarak gören, ona yaşamında sınırlı da olsa etkinlik alanı veren ve kendini gerçekleştirme imkânı tanıyan bir tanrı anlayışı, insanın kendisine ve çevresine karşı sorumlu bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bireylerin sahip olduğu tanrı anlayışı onların dünya görüşünü de etkilemektedir. Nitekim insan yaşamının tamamının Allah tarafından biçimlenmiş olduğunu kabul eden kişinin varoluşu bir sorumluluk duygusuna sahip olması neredeyse olanaksızdır. Böyle olunca da, insan kendisine biçilmiş olan yazgıyı değiştirmek için zorlamada bulunması düşünülemez. Eğer toplumun ortak dünya görüşü olarak alınacak olursa, o zaman, yaşamı bu biçimde edilgen bir açıdan yorumlayan bir toplumdaki ilerleme isteğinin ne denli geniş ölçüde kısıtlanmış olabileceği yeterince açıktır (Güler, 2002).

Tanrı-insan ilişkisinde olduğu gibi sorumluluk düşüncesi, kader anlayışı ile de yakından ilişkilidir. Bu ilişkilerin sağlıklı olması, temelinin ahlaka dayanması ile mümkündür. Çünkü Allah'ın, ahlaki anlamda insana neleri yapabileceğinin, neleri yapamayacağını ölçüsü cebri kader teorisiyle ortadan kaldırılınca, insani sorumlulukları Allah'a atfederek yükümlülükten kurtulmak mümkün oluyor. Örneğin zaman zaman toplumların yaşadığı felaketler "Allah'ın takdiri" olarak nitelendirilip, bu olaylarda can kaybına sebebiyet veren ve insandan kaynaklanan ihmaller soruşturma konusu olmaktan çıkarılmaktadır. Eğer insanın sorumlulukları tam olarak bilinir, cüz'i iradesi olduğu kabul edilirse bu tür yanlış anlayışlar terk edilir ve bu tarz ihmaller yaşanmaz. Çünkü insan kendisine verilen cüz'i irade çerçevesinde yaptıklarından ve yapacaklarından sorumlu tutulmuştur.

Olumsuz bir davranış sonucunda insanın takındığı kaderci tutum, kendi sorumluluğunu perdeleyerek davranışın meşru görülmesini sağlayabilmektedir. Bu da sorumluluk ile olumsuz sonuç arasındaki bilişsel çelişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak sorumluluğun gereğini yapmak yerine, bu çelişkiyi görmezden gelerek insanın kolaycılığa kaçtığı söylenebilir (Bulut, 2015).

İnsan benliği; aklı, iradesi, kendine özgü inancı, değer yargıları, yaşama biçimi ve sorumluluklarını yerine getirmesiyle kazanmaktadır. Bundan dolayı insandan; dini, ahlaki, toplumsal ve hukuki bakımlardan doğru yolu seçmesi, doğru tercihlerde bulunması, üzerine düşeni yapması istenmekte ve beklenmektedir.

İnsanın sorumluluk ve görev bilincine sahip olması demek, ahlaklı bir birey olması demektir. Bu yönüyle kişilik veya karakter ile ahlâkî eğitim arasında bütünleyici bir bağın varlığından bahsetmek mümkündür (Başaran, 1991). Ahlak, bir kurallar bütünü olarak, insanın kendisi, ailesi ve toplumu ile ilgili konularda uyması gereken emir ve yasakların tamamını ifade ediyorken; değerler bütünü olarak da, ahlâkî davranışlara atfedilen değerlerin niteliğini, ölçüsünü ve kaynağını ifade eder. Nitekim iyi ve kötü noktasında bir toplumda ortak bir anlayış bulunmasaydı, düzen ve huzur yerine kargaşa hâkim olurdu. Kargaşanın olduğu toplumlarda sistem çökeceğinden insan onuruna yaşayacak bir hayat yaşanırdı. Bundan dolayı, toplumsal yaşamın özü olan düzen, mutlaka ayakta tutulmalıdır. Nitekim sorumluluk sahibi davranışlar veya ahlâkî davranışlar, ancak insanların bir arda yaşamasıyla mümkün olur. Toplum içerisinde birey, sosyal yaptırımlarla yüzleştikçe ahlâkî davranışları benimser. (Erdem, 2002)

İnsan onurundan bahsedebilmek için öncelikle, ilgili onur vasfının üzerine konulacağı kişisel gelişimini tamamlamış sağlıklı bir bireyin varlığı şarttır. Bundan dolayı, kişisel gelişim evrelerinin özelliklerini bilmek ve bunlara uygun eğitim metotları geliştirmek; sağlıklı ve onurlu kişilikler yetiştirmek isteyen her medeniyet için vazgeçilmezdir. Dolayısıyla kişisel gelişim evrelerinin doğru bir şekilde bilinmesi, benlik ve kişilik bilincinin kazanılmasında gerekli olan donanımı elde etmek açısından önem kazanmaktadır.

Sonuç olarak kişi, aklı ve iradesiyle kendi düşüncelerine, ihtiyaçlarına ve yararlarına uygun olarak gönderilen Kur'an'ı onaylamakta serbesttir. Kişinin yükümlü olduğu konular, kendi hür iradesi tercih ettiği şeylerdir. İnsan bu kitapta nelerden bahsedildiğini merak etmeli ve bu kitabı okumalıdır. Ardından sonuç çıkarmak ve hüküm vermek yine kişiye aittir. İnsanın dünyada yaratıldıktan sonra hayatında gerçek huzur ve mutluluğa ulaşması için ona din ve kitap gönderilmesi, aynı zamanda sorumlu tutulduğunu göstermektedir. Din ve kitapla sorumlu olmasının temel amacı onun dünya-

ahiret mutluluğudur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, gerek tanrı-insan ilişkisi, gerekse insanın dini sorumluluğunun temelini ahlaki bir karaktere sahip olduğu görülmektedir.

2.2.2. Sorumluluk Bilinci ve Kaynağı

Sorumluluk, bir kişinin kendisinin veya bir başka kişinin yaptığı eylemlerden dolayı başka bir kişiye hesap vermesi, ortaya çıkabilecek sonuçlara katlanmayı kabul etmesi olarak açıklanmıştır (Karakaya, 1994). Yine ‘sorumluluk’, herhangi bir görev veya işten sorumlu tutulma, bu görevin kendisi. Karar alma yetkisi ile birlikte hesabını verme gerekliliği hissetme, meslek veya toplumsal konum” (Larousse, 1986) olarak tanımlanmıştır.

Başka bir tanımda sorumluluk, “Bireyin kendi eylemlerine ya da kendi alanına dâhil olan bir durumun sonuçlarına katlanması, mesuliyeti kendi üzerine alması.” (MEB, Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 1996). Kişinin yüklendiği, yapmayı taahhüt ettiği işten ötürü gerektiğinde hesaba çekilmesi durumu da sorumluluk olarak ifade edilmektedir. (Doğan, 1990)

Sorumluluk, aynı zamanda mesuliyet manasına da gelmektedir. Mesuliyet, ehliyet şartlarını taşıyan kişilerin dini, ahlaki, sosyal ve hukuki görevlerinden dolayı sorumlu tutulmaları anlamında kullanılan bir terimdir.

Hem ahlaken, hem de hukuki açıdan sorumluluk, herhangi bir olay karşısında kendisinden bekleneni yerine getirmeyen şahıs için vardır. Bir kişi belli şartlar altında yapması gereken şeyleri yerine getirmezse sorumlu tutulur. O halde sorumluluk bir görevdir. Görevini yapmaktan kaçan veya tersini yapan kişi, sorumluluğunu yerine getirmemiş demektir.

Sorumlulukta iki ana kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi “beklenen davranış” diğeri ise bir şeyi yapmak veya yapmamak arasındaki “tercih”tir.

1-Beklenen Davranış: Toplum, herkesten üzerine düşenleri yani rolünü kusursuz oynamasını, yerine getirmesini ister. Bir kimseden beklenen davranışla onun gerçek davranışı arasında farklılık varsa, birey bu farklılığın derecelerine göre sorumlu tutulur. Böylece o kimse toplumun kendisinden beklediği davranışı yapmayıp, beklenmeyen bir davranışı yaptığında bu davranışın öngördüğü cezayı ödemek zorunda kalır.

2-Tercih Meselesi: Yaptığı hareketin bilicinde olmayan kimse sorumlu tutulmaz. İnsanın sorumlu olması için birden fazla alternatif ve seçme hakkı olmalıdır. Sorumluluk tamamen sosyal bir kavramdır. Sorumluluğun bütün kaynağı toplumdur. Sorumluluk ancak ahlaki bir varlık için bahis konusudur. Ahlaki varlık ise, sosyal bir varlıktır. Çünkü toplum olmadan ahlak olmaz. Toplumun insandan beklediği şeyler, onun tabiatıyla çatışıyorsa insandan sorumluluk beklemek hem yanlış, hem de imkânsız olur.

Sorumluluk genellikle hukuki, cezai ve ahlaki olmak üzere üçe ayrılır. Bu ayrım sorumsuzca hareket yapılması halinde ne gibi karşılık görüleceği esasına dayanmaktadır (Güngör, 1995).

Sorumluluk kavramıyla ilgili olarak yapılan tüm bu tanımlar ve açıklamalar neticesinde aklımıza hemen “Sorumlu kime denir?” diye bir soru gelecektir ki bize göre bu soruya verilebilecek cevaplar şunlardır:

1. Sorumlu, bir otoriteye karşı kendisini ilgilendiren şeyi veya görevini üstlendiği kişilerin yaptıkları için hesabını vermek zorunda olduğu kişi yani mesul.
2. Bir şeyi yapan, ya da o şeyden dolayı suçlu olan, ya da onun neden olacağı maddi ve manevi sonuçlara katlanmak zorunda bulunan kimse,
3. Bir görevle yükümlü bulunan kimse,
4. Sorumluluk aynı zamanda düşünceli, ciddi, davranışlarının sonucunu göz önünde bulunduran bir kimse için de kullanılır (Larousse, 1986).
5. “Sorumlu insan, alternatifler arasında herhangi birini seçen ve bunun gerektirdiklerini yapan, hür iradeli insandır.” (Elibol, 1983) diye çeşitli şekillerde sorumlu insan tanımı yapılmaktadır. Bu noktada da hemen aklımıza “Sorumlu insan neye göre sorumludur, sorumluluk ne zaman ve nasıl gerçekleşir?” gibi sorular gelmektedir ki bu soruya cevap verebilmek için öncelikle sorumluluğun kaynağının çok iyi bilinmesi gerekir.

Sorumluluk kavramının tanımında olduğu gibi, kaynağı konusunda da çok çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Sorumluluğun kaynağı olarak hangi görüşler ileri sürülürse sürülsün ve hangisi kabul edilirse edilsin, hür insanların ilişkilerini düzenleyen, dünya ve ahiret hayatının mutluluğunu sağlayan sorumluluğun vazgeçilmez bir gereklilik olduğu söylenebilir.

Sorumluluğun temeli, hürriyete dayanır. İnsan, herhangi bir şeyi yapıp yapmamakta özgür olduğu zaman onun için sorumluluk söz konusu olabilmektedir (Güngör, 1995). İnsanın seçme ve özgürce hareket etme imkânı olmasaydı, o insanın sorumluluğundan söz etmek mümkün olmazdı. (Elibol, 1983)

Bazıları sorumluluğun kaynağını hürriyete ve akla; bazıları inanca, duyguya, kalbe veya sezgiye; bazıları ise topluma ve toplumun sahip olduğu değerlere; yine bazıları da insanın şahsiyetine, kişiliğine veya aşırı bağımsızlığına, özgürlüğüne dayandırmışlardır (Tozlu, Ekonomik Gelişme Sorumluluk ve Eğitim, 1991).

İnsanı kontrol altına alıp onu olumlu bir istikamete, olumlu bir yöne sevk etmekte, insanın ortaya koyacağı değerler yani başka bir ifadeyle hukuk kuralları yeterli değildir. Çünkü insan hukuk kurallarının dışına çıkma yollarını bulabilir. Dıştan bir kontrol insanı çepeçevre kuşatamaz, bu nedenle sorumluluk çok önemlidir. Sorumluluğun sağlam kaynağı, insanın iç kontrolüdür (Öner, 1987). Bir başka ifadeyle sorumluluğun temel kaynağı insanın vicdanıdır. Bir insanın davranışlarının ahlaki olup olmadığı değerlendirilirken, kişinin vicdanından söz edilir. Vicdan, insanın hareketlerinin ahlaki değerini takdir ve tayin etme yetisidir. İnsan ancak vicdanı sayesinde kendi yapıp ettiklerinin ahlaki olup olmadıklarını kontrol edebilir. Vicdan insanı iyiye, doğruya, güzele yönelten içten gelen bir duygudur. İşte bizce insanın içinden gelen bu yüksek duygu sorumluluğun özünü teşkil eder (Tozlu, Eğitim Felsefesi, 1997).

Sorumluluk taklit, örnek, sosyal adalet gibi dış kaynaklı duygulara yönelik etkenlerden değil de vicdanî bir kaynaktan temelini almalıdır. Böyle bir sorumluluk anlayışı, kişilerde hem sürekli, hem de ahlakilikle ifade edilen bir davranış şekli geliştirecektir. Bu da hürriyeti, yaratıcılığı, bağımsızlığı, tek kelimeyle şahsiyeti oluşturmak demektir. Böylece gerçek şahsiyete sahip olan fertlerden meydana gelen toplumları sömürmek, bir malzeme olarak kullanmak kolay olmayacağı gibi, onları yokluğa, hiçliğe mahkûm etmek de imkânsız olacaktır (Tozlu, Eğitim Felsefesi Nedir?, 1987).

İnsanlara dışarıdan baskı ve zorlama yaparak sorumlu tutmak hem çok zor, hem de gelip geçicidir. Sorumluluk bilinci, ilk olarak bebeklikten başlayarak insana verilmeye başlanmalı ve insanın gelişimine paralel olarak sorumluluk bilinci de geliştirilmelidir.

Ancak sorumluluk bilinci, insanın içten gelen ayrılmaz bir parçası olduğu takdirde hedef gerçekleşmiş olur.

2.2.3. Sorumluluk Bilincinin Kazanılmasına Etki Eden Faktörler

Ahlâkın yaygın hale geldiği huzurlu bir toplumu oluşturmanın en önemli şartı, adalet ve sorumluluk dengesidir. Bu denge, sosyal hayatta ne kadar önemli ve gerekli ise aile hayatında da o kadar önemli ve gereklidir. Çünkü aile hayatı sosyal kültürün çekirdeğidir. Hakların saygı görmediği, sorumlulukların yerine getirilmediği ailelerden meydana gelen bir toplumda hak ve sorumluluklardan bahsedilemez (Özek, 1987).

Sorumluluk değerinin çocuklara ve gençlere kazandırılmasında en önce aile ve sonra okul sorumludur. Ancak aile ve okul, bu konudaki görevini yaparken çevreyi, kamuoyunu, gelenek ve görenekleri, örf ve âdetleri, inançları, kısacası toplumun sahip olduğu bütün normları göz önünde tutmak zorundadırlar.

Kişi öncelikle kendine karşı, daha sonra da içinde bulunduğu topluma karşı sorumluluklarının bilincinde olmalı ve ona göre hareket etmelidir, ancak bu şekilde gerek kendine, gerekse içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluklarını bilen ve ona göre hareket eden bireylerin yer alacağı toplumlar, ideal toplumlar olacaktır.

Yukarıdaki görüşlerde ele alınan sorumluluk bilincini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Sorumluluk bilincinin kazandırılmasında ailenin etkisinin yanı sıra diğer faktörlerin de etkisi olduğu söylenebilir.

2.2.3.1. Aile

Aile, toplumun kültürünü nesilden nesile aktaran yapıdır. İnsanın ev ortamı toplum kültürünün ahlaki değerler açısından eğitimin merkezidir. Anne-Baba, çocuk için rol modeldir. Ve onların ödül ve ceza yoluyla çocuğa toplumsal beğeniler öğretilmektedir. Eğer böyle bir durumda ebeveynler çocuklarına doğru bir şekilde ahlaki kuralları öğretemezlerse, çocuklar bu değerler yerine başka şekilde rastlantı olarak farklı değerler öğrenirler (Özeri, 1998). Bundan dolayı çocukların ahlâki davranışlarını uyumlu, uyumsuz, bağımlı-özerk, içe dönük-dışa dönük vb. bir benlik oluşturmalarında ebeveynlerin tutumu en büyük etkiye sahiptir (Bilgin, Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz?, 1991).

Fertlerin birbirine olan sorumluluklarını bilmeleri aile açısından oldukça önemlidir. Çünkü Peygamber, “Hepiniz çobansınız ve maiyetiniz altındaki sürüden sorumlusunuz.” (Buhari, Cuma, 2) hadisiyle herkese ayrı bir sorumluluk yüklemiştir. Baba bir çoban olduğu gibi anne de bir çobandır (Yılmaz M. K., 1994).

Anne-baba, çocuğuna karşı doğum öncesinde başlayan birtakım sorumluluklarla yükümlüdür. Anne-babanın, çocuğun doğumundan sonraki sorumlulukları iki yönlü olarak değerlendirilebilir: Bunlardan ilki, çocuğun bakım ve korunması gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak, ikincisi ise çocuğun eğitimidir (Yavuz, 1994).

Bu konuyla ilgili olarak Kur’an-ı Kerim sorumluluk sahasına giren belli başlı meseleleri açıklar. Bu açıklamalardan anne-babanın sorumlulukları içine, nafaka, mesken, yiyecek, giyecek, tüm maddi ihtiyaçlar, hem dini-ahlaki eğitimleri, hem de meslek öğretimi gibi kavramların girdiği anlaşılmaktadır. Böylece anne babanın çocuklarının sadece temel ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu olmadığı bunun yanında diğer birçok sorumlulukla yükümlü oldukları görülmektedir. Çocuğun dini ve ahlâki yönden de yetiştirilmesi başta gelen sorumluluklardan birisi olduğu söylenebilir.

Bir çocuğa sorumluluk bilincinin kazandırılması isteniyorsa önce ailenin kendi sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir ardından çocuk da aileyi rol-model almalı ve öyle davranmalıdır. Bununla beraber çocuktan sorumluluk bekleyebilmek için çocuğa sorumluluklar vermek gerekir. Çocuğa küçük mesuliyet aşılacak vazifeler vererek ondan bunların sonuçlarını bekleyebiliriz. Biz ona sevgimizi ve güvenimizi göstererek çocuğun bize itimat etmesini, güven duymasını sağlayabiliriz. O halde çocuktan istenen sorumlulukları yerine getirmesi ve hayatındaki sorumlulukları yerine getirmesi için küçük yaşlardan itibaren çocuğa güven duygusu ve sorumluluk bilinci kazandırılmalıdır. Bunun başarılmasında ilk önce her iki tarafın karşılıklı olarak güvenmesi gerekir. Yoksa ebeveynin çocuklarını terbiye etmeleri ve onlara sorumluluk bilincini kazandırmaları iyice güçleşecektir (Yavuz, 1994).

Küçük yaşlardan itibaren çocuklara farklı alanlarda sorumluluk yüklenmeli ve görev sevgisi verilmelidir. Eğer böyle olursa çocuk sorumluluk duygusunu kendi çabası ve gayreti ile tadacaktır. Anne babanın örnek davranışları, çocuğun öğrenmesine uygun bir zemin hazırlarken, çocuğun belirli tecrübelerle de kişiliğinin bir parçası haline getirir. Demek ki, çocuk sorumluluk bilinci ile doğmaz; yani sorumluluğu, belli bir yaşa gelince

otomatik olarak elde etmez. Sorumluluk değeri geniş bir zamanda ve yavaş olarak farklı deneyimlerle kazandırılır. Ve birey yaşına ve kavrayışına uygun karar vermesiyle ve bu değerleri günlük hayatında yaşayarak kazanır.

Sonuç olarak, çocuğun sorumluluk bilinci kazanmasında aile, diğer faktörler arasında daha önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle aileye her konuda olduğu gibi çocuklarını yetiştirirken de büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Çünkü çekirdekte verilecek olan bu eğitim çocuğun hayatını belirlemekte ve etkilemektedir. Aile, sorumluluk bilincinin kazanılmasında en önemli faktör olmakla birlikte tek faktör değildir bunun yanında, okul, gelenek, görenek, örf ve inançlar gibi başka faktörler de bulunmaktadır.

2.2.3.2. Okul

Kişilik gelişimini etkileyen faktörler konusunda da değindiğimiz gibi aileden sonra en önemli eğitim kurumu okuldur. Bilindiği üzere okul öncesi bir eğitim kurumu olan ailenin en önemli görevlerinden biri de çocuğu okula hazırlamaktır. Okullarda verilen eğitimin asıl amacı, sorumlulukla ilgili soyut kavram öğretmek değil, gerçek anlamda sorumluluk bilincinin öğrencilere kapasitelerine göre çeşitli sorumluluklar vererek yani öğrenciye sorumluluğu bizzat yaşatarak kazandırmaktır (Özkaya, 1951).

Çünkü sorumluluğunu bilen ve onları hakkıyla yerine getiren fertler yetiştirilmedikçe insanların hayatları boyunca, birtakım problemlerle karşılaşmaları ve bu problemlerin çözümünde bir hayli zorlanmaları muhtemeldir. Burada asıl önemli olan nokta sorumlu ve şahsiyet sahibi fertlerin yetiştirilmesidir (Ay, 2003).

Okul ve eğitimciye düşen en önemli görev, bireyi; içinde gelişmekte olduğu milletin sosyal normlarına, sosyal değerlerine aktif manada intibak ettirmek ve onu güçlü, sağlam bir kişiliğe kavuşturarak sosyal yalnızlıktan kurtarmak, kendi grubu yani çevresi içinde mutlu kılmaktır (Arvasi, 1976).

Okul üzerine düşen bu vazifeyi, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirerek yerine getirebilir. Zaten Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde de Türk Milli Eğitimi'nin genel amacı, "Türk milletinin bütün bireyleri, çocuk hakları ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak haklarını kullanma, başkalarının haklarına saygı gösterme, görevini yerine getirme ve sorumluluk alabilen birey olma bilincini

kazandırmak” diye ifade edilmiştir (MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 2003). Okul ortamında öğrencilere sorumluluk bilincinin kazandırılmasında en büyük görev öğretmenlere düşmektedir. Bu nedenle öğretmen, öğrenciye her şeyi öğretme gayreti içerisinde olmak yerine, öğrencinin aklını kullanarak bireysel yetenek ve becerilerini keşfetmesini, sorumluluk bilincinin yerleşmesini ve özlü ideallerin verilmesini amaç edinmelidir.

Bununla birlikte öğretmen, öğrencisine ayrıca felsefi bir anlayışla toplumu, en önemlisi de kendisini değerlendirebilme, kendisini gerçekleştirebilme özelliğini de kazandırmalıdır. Eğer böyle bir anlayışı da öğrencisine kazandırabilirse, öğrenci, insan olarak evren içinde yerini belirleme gibi anlamlı bir sonuca da ulaşacaktır. Böylece öğrenci, kendisini bildiği ölçüde sorumluluğunu kavrayacak ve hayatı anlamlandırıp ona yön vermeye çalışacaktır.

Sonuç olarak, sorumluluk bilincinin kazandırılmasına etki eden faktörler içinde önemli yeri bulunan okulda, sorumluluk değeri öğrenciye somut kavramları öğretmek, aktararak değil; öğrenciye bizzat çeşitli sorumluluklar vererek yani yaşatarak kazandırılması daha sağlıklı neticeler vermesi mümkündür.

2.2.4. Bir Değer Olarak Sorumluluk

Sorumluluk, önemli değerlerden biridir. Sorumluluk, hayatın her alanında bireyin üstlenmesi gereken önemli bir görev ve sorunların aşılmasında en önemli dayanak noktasıdır. Sorumluluk ile ilgili literatür incelendiğinde, sorumluluğun tanımının, farklı kaynaklarda farklı şekillerde ele alındığı görülmektedir. Sorumluluk bir duygu olarak açıklanmaktadır. Sorumluluk, görev olarak üstlenilen herhangi bir işi, sonuna kadar götürme ve gerektiği zaman hesap verebilme duygusudur (Başaran, 1991). Sorumluluk değeri, “bireyin kendi eylemlerine ya da kendi alanına dâhil olan bir durumun sonuçlarına katlanması, mesuliyeti kendi üzerine alması” olarak açıklamaktadır (TDK, 2015). Sorumluluk değeri; ilk çocuk döneminden itibaren çocuğun yaşı, cinsiyeti ve gelişimine bağlı olarak vazifelerini yerine getirmesi olarak açıklanır (Yavuz, 1994). Sorumluluk; “Çocuğun doğumunda itibaren, bireyin kendini görevlerini diğerleriyle paylaşması ve kendisinde ödünler vermesidir.” şeklinde tanımlanmıştır (Altınköprü, 1999).

Sorumluluk; kişinin üstlendiği işten dolayı gerektiği zaman hesaba çekilmesi,

mesuliyet (Doğan, 1990), bireyin kendi sınırları dâhilinde yaşadığı olaylardan hesap vermeye hazır olması (Doğanay, 2006), sorumluluk kişinin yaptığı her davranışın hesabını kendisine, diğerlerine ve tanrıya verebilmesidir (Cüceloğlu, 2002) diye tanımlanmıştır.

Sorumluluk ile yapılan tanımlar incelendiğinde, genel olarak sorumluluk duygusuna sahip olan bireylerin ortak özelliği, kendi üzerine düşen işleri vaktinde ve istenilen şekilde yerine getirmek zorunda olduğu vurgulanmaktadır. Sorumluluk duygusuna sahip bir birey, hem kendine hem de başkalarına saygı duyar. Kendi vazifelerini üstlenir. Kendi görevlerini tek başına yerine getirir. Başka kişilere yük olmaz. Duygularından, düşüncelerinden ve eylemlerinden sadece kendini yükümlü tutar. Hayattan beklentileri, yaptıkları ile doğru orantılıdır. Hak ederek kazanmadığını istemez. Sorumluluk sahibi bir kişi, iyi bir anne-baba iyi bir vatandaştır (Altinköprü, 1999).

Sorumluluğun beş kuralı vardır. İlk kuralı kişi yaptığı her şeyden sorumludur. Eğer iyi bir iş yaparsa ödülünü alır, eğer yapamazsa sonuçlarına katlanır ve suçu başkalarına atmamaya çalışır. İkinci kuralı kişi kendi eğitimden, iş hayatından ve sağlıklı bir yaşam tarzından sorumludur. Bundan dolayı başkaları bu görevleri onun adına yapmazlar. Üçüncü kuralı kişi ailesine ve dışardaki herkese saygılı ve düşünceli davranmaktan sorumludur. Dördüncü kuralı kişi toplumu, milleti ve dünyayı desteklemekle yükümlüdür. Daha demokratik ve yaşanabilir bir dünya için çalışmak herkesin görevidir. Beşinci kural ise kişi dünyayı sevmek ve onu her zaman korumakla sorumludur (Douglass, 2001)

Sorumluluk bilincinin geliştirilmesi için bireyin sorumluluklarını yerine getirecek bir ortamda yetiştirilmesi gerekir. Birey yetiştirildiği ortamda, tercih yapma, yaptığı tercihlerden sorumlu tutulmuyorsa, o kişinin sorumluluk duygusu gelişmez. Bundan ötürü aile çocuklarına kendi fikirlerini söyleme ve davranışlarını gerçekleştirme imkânı vermezse o çocuk olgunlaşmaz.

Sorumluluk sahibi bireyler; kendi vazifelerini yapan, yaptığı yanlışlardan, kendini mesul tutan ve başkasını suçlamayan, hak ederek kazanmadıklarını istemeyen, başkalarının haklarına, duygularına ve düşüncelerine saygılı olan, mutlu, huzurlu, çalışkan ve başarılı çocuklar olarak tarif edilir. Sorumluluk duygusu olmayanlar ise; vazifelerinin farkında olmayan ve onları yapmak istemeyen, kendi görevlerini

başkalarının yapmasını isteyen, başkalarına yük olan, yanlışlarında başkalarını suçlayan davranış yapılarına sahip oldukları varsayılır. Bu bireyler, kendi duygularının ve düşüncelerinin arkasında durmayan, başkalarına karşı saygısız olan kendi vazifesini yerine getirmediği gibi, başkalarına karşı görevlerini de yerine getirmeyen, uyumsuz, tembel, bencil, istenmeyen kişiler olurlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE SORUMLULUK DEĞERİ

3.1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değer Öğretimi ve Sorumluluk Değeri

Türkiye’de din eğitimi ile ilgili uygulamalar uzun bir geçmişe sahiptir. Fakat Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ismiyle zorunlu olarak okutulan ders yakın bir geçmişe sahiptir. Talim Terbiye Kurulunun 8. 12. 1981 gün ve 213 sayılı kararıyla temel eğitim ve orta öğretimde, Din Bilgisi ve Ahlak Bilgisi dersinin “Din ve Ahlak Bilgisi” dersi ismiyle birleştirilmesi şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Hazırlanan programlar 28 Mart 1982 tarihli Tebliğler Dergisinde yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Bu maddeyle birlikte Din ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunluluğu anayasal bir temele dayandırılmıştır. Yine aynı yıl dersin öğretim programı hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. 1986 yılına gelindiğinde dersin adı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi haline getirilmiş ve dersin Öğretim Programı’nda yer alan temel ilkeleri yeniden düzenlenmiştir. Aynı programda tekrar mahiyetinde olan bazı üniteler 13 Nisan 1992’de çıkarılmış ve yapılan değişiklikler Tebliğler Dergisinde yayınlanarak uygulanmaya konulmuştur. Program bu haliyle 2000 yılında yeni program hazırlanıncaya kadar uygulamada kalmıştır (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

2000 yılında hazırlanan program ise 2006 yılına kadar uygulamada kalmıştır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28. 12. 2006 tarih ve 410 sayılı kararı ile 2007–2008 öğretim yılından beri uygulanıyor. 2006 yılındaki değişiklik ile değerlerin programa yansımaları daha somut bir hal almış ve verilmesi istenen değerler İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında listelenmiştir. Programda ise Talim ve Terbiye Kurulu’nun 328 sayı 30. 12. 2010 tarihli kararı ile birtakım değişikliklere gidilmiştir.

Bu rapor ile son değişikliklerin de yansıtıldığı öğretim programı ve bu program çerçevesinde MEB tarafından oluşturulan komisyonca yazılmış olan ders kitapları inceleme konusu yapılmıştır.

T.C. Anayasasının 24. maddesinin dördüncü fıkrasında bahsedilen “Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında gerçekleşir. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin isteğine bağlıdır.” (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010) ifadesine göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programı ilk olarak 1982– 1983 öğretim yılında yürürlüğe girmiş ve “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi adıyla liselerde haftada bir saat olarak okutulmaktadır (Günaydın, 2009).

Sorumluluk değeri; Türk milli eğitiminin genel amaçları ile ilgili maddede “Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı sorumluluklarını bilen” ifadesi ile atıfta bulunulmuş, ancak sorumluluk burada sınırlandırılmıştır (MEB, 2010). Genel amaçların ikinci maddesinde topluma karşı sorumluluk ifadesi ile bu değerin sınırları genişletilmiştir (MEB, 2010). Bir bireyin öncelikle sorumlu olduğu kurumun devlet olduğu ondan sonra toplum geldiği düşüncesi oluşmaktadır. Toplum ve devlet kavramlarının neden ayrı ayrı ifade edildiğinin de düşünülmesi gerekir. Zaten devlet toplum için değil midir? Birisi olmadan birisinin olamayacağı bu iki kavramın Türk milli eğitiminin amaçlarında neden ayrıldığı ve bu iki kavramdan ne anlaşıldığı araştırılmalıdır.

Öğrencilerin eğitim süresince “anlama, sıralama, sınıflandırma, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme, analiz-sentez ve değerlendirme yapma, bilgiyi araştırma, yorumlama ve zihinde yapılandırma, kendini ifade etme, iletişim kurma, arkadaşları ile iş birliği yapma, tartışma” (MEB, 2010) gibi üst düzey zihinsel becerileri kazandırılmaları istenmektedir. Bu beceriler, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programındaki sorumluluk değeri ile eğitimi yaklaşımlarının yöntemleri ile paralellik göstermektedir. Değerler eğitimi yaklaşımları öğrenciyi merkeze alan, işbirliği ile öğrenme, iletişim kurma, araştırma, kendini ifade etme gibi sosyal öğrenmeleri eğitim süreçlerinde kullanmaktadır.

Küreselleşen bir dünyada çok farklı kültürlerle karşılaşmamız hatta onlarla aynı binalarda oturmamız, aynı okullarda okumamız mümkündür. Çok kültürlü bir toplumda huzurun ve barışın hâkim olması için insanların birbirlerini tanımaları, birbirlerine saygı göstermeleri gerekmektedir. Bu farklı kültürden insanların birbirlerini tanımasından amaç birbirlerinin dinlerini, kültürlerini, değerlerini tanıması ve bilmesi, birbirleri ile anlaşabilmesi, birbirleri ile iyi ilişkiler kurabilmesidir (MEB, 2010). Burada bilme ve tanıma işlemini sağlayan din kültürü ve ahlak bilgisi dersleridir. Birbirlerine saygı göstermeleri, birbirlerinin haklarına riayet ederek adaletli davranmaları yani bunun davranış boyutu ise sorumluluk değeriyle yakından ilgilidir. Sorumluluk sahibi insanlar, adalet ve saygı hususunda daha dikkatli davranırlar.

İnsan tipi denildiğinde o toplumun insanı, evreni, varlığı okuması anlaşılır. Bu okumayı belirleyen ise o toplumun değerleridir. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin gerekliliği konusunda ortaya atılan felsefi temelde, değerlere atıfta bulunulmuştur (MEB, 2010). Değerleri aşman, bozulan veya değişen toplumların yetiştirmek istedikleri insan tipinde o yönde farklılıklar meydana gelir. Yetiştirilmek istenen insanın özelliklerinde; insan haklarına saygı duyan, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu açısından sağlıklı, haklarını, sorumluluklarını bilen, yaşadığı çevreye duyarlı olması ile sorumluluk değerine; bilimsel düşünen, araştıran, soran, sorgulayan, eleştiren olması ile bilimsellik değerine; kendi dininden ve başka dinden olanlara anlayışlı davranması ile hoşgörü değerine atıfta bulunulmuş bu değerlere sahip vatandaşlar yetiştirmesi programın vizyonu olarak ifade edilmiştir (MEB, 2010). Ayrıca programın vizyonunda değerlere doğrudan değinilmiş “ahlak değerlerini öğrenen” bir vatandaş yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders öğretim programı hazırlanmasında öğrenciyi öğrenme ve bilgiyi üretme aşamalarında etkili hale getiren program geliştirme yaklaşımları ve din kültürü alanının bilimsel ölçütleri olmak üzere iki temel konu dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda öğretim programı temel alan yaklaşımlara, eğitimsel yaklaşımlar ve din bilimsel yaklaşımlar olmak üzere iki ana başlıkta daha detaylı olarak açıklanmıştır.

Eğitimsel Yaklaşım: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders öğretim programında yapılandırıcı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlara yer verilmiştir. Yapılandırıcı yaklaşımda öğrenme sırasında eski bilgileri

yoklama, çocukların gelişim düzeylerini dikkate alma, etkili iletişim, anlam verme, davranışa dönüştürme ve değerlendirme önemli kavramlardandır. Öğrenme sürecinde öğretmen rehberliğinde öğrenmede öğrenciyi merkeze alan yapılandırıcı yaklaşıma ağırlık verilmektedir (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile alakalı kavramlarda velilerin ile iletişimin üzerinde durulmaktadır. Bu programın merkezinde kavramlar ve kavramlar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkardığı öğrenme alanları vardır. Kavramsal yaklaşım, din ve ahlakla alakalı bilgilerin kavramsal temellerinin geliştirilmesinde çok çalışmayı, kavramsal bilgiler arasında bağlantı kurmayı gerektirmektedir. Kavramsal yaklaşımla hem dini kavramların öğretilmesi hem de karar verme, soyut düşünme gibi becerilerin öğretilmesi amaçlanmaktadır. Öğrenciler etkin bir yolla, dini ve ahlaki kavramları öğrenirken aynı zamanda karar vermeyi, soyut düşünmeyi, problemleri çözmeyi, fikirlerini söylemeyi, savunmayı öğreneceklerdir. Ve doğal olarak din ve ahlak ile ilgili kavramları daha kalıcı öğrenmiş olurlar (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Bu programla, öğrencilerin dini ve ahlaki konuları öğrenme sürecinde sorumluluklarını bilerek etkin olmaları dikkate alınmaktadır. Dini ve ahlaki konuları öğrenme etkin bir süreçtir. Programda, öğrencilerin araştırma yapacakları, keşfedecekleri, problem çözecekleri, çözümlerini paylaşacakları ortamın sağlanması önemlidir. Bu davranışlar ise sorumluluğunu bilen vatandaşlar ile gerçekleşir.

İfade edilen eğitimsel yaklaşımın en önemli özelliklerinin öğrenci merkezli, öğrencinin bilgiyi hazır olarak almaktan ziyade keşfetmelerini hedef edinen yapılandırıcı bir model sunmasıdır. Bu yaklaşımın din ve ahlak öğretiminde ne kadar başarılı olacağı veya nasıl uygulanacağı tartışmalı bir konu olmuştur. Yapılandırıcı yaklaşıma göre dinin doktrin, pratik vb. boyutlarından ziyade dini inançların bireyler ve toplum üzerindeki etkilerine değinmek daha yararlı olacaktır (Kaymakcan, 2007).

Dinbilimsel Yaklaşım: Öğretim programına konu edilen İslam dini ve diğer dinler hakkındaki bilgilerin nasıl ve hangi yaklaşımla öğretileceği konusunda dinbilimsel yaklaşım şu esasları göz önünde bulundurmaktadır. İslam dini ile ilgili hususlarda Kur'an merkezli, mezhepler üstü ve birleştirici, İslam kaynaklı bütün dinsel oluşumları kuşatan, inanç, ibadet ve ahlak alanlarıyla bağlantılı değerleri belirlerken tüm Müslümanları

birleştirici ortak paydalar üzerinde duran bir yaklaşım sergilenecektir. Başka dinlerle alakalı hususlarda ise bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgiler ön planda tutulacaktır. Ayrıca diğer dinlerle ilgili dinler arası açılımlı bir yaklaşımın amaçlandığı ve dersin tek bir doktrine dayalı olmayacağı belirtilmiştir (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Öğretim sürecinde aşamalı bir yöntemin takip edileceği vurgulanmış ve bu aşamalar şu şekilde sıralanmıştır. İlk süreçte dinin ortak özellikleri, sonra tarih boyunca meydana gelen farklı yorumlamalarla ilgili dini ve kültürel boyutta bilgilendirme, diğer dinlerle ilgili tasvir edici özellikler ve son olarak din bilimsel yaklaşıma uygun olan tüm dini ve ahlaki değerler öğretime konu edilecektir. Bu doğrultuda programın hazırlanmasında belli hedefler ve kazanımlar gözetilmiştir. Bunların içinde çalışmamızın kapsamıyla yakından ilişkili olanları şu şekilde sıralamak mümkündür:

İslam dini, kültür, dil, sanat, gelenek ve görenekler üzerindeki etkisi dikkate alındığında İslam ahlak anlayışının, örf ve adetlerinin tanıtılması ve öğretilmesine ağırlık vermek, öğrencilerin milli, ahlaki ve kültürel değerleri benimsemelerini sağlamak ve ahlaki gelişimlerini sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmektir. Öğrencilerin milli kimlikle birlikte evrensel değerleri de kazanmalarını sağlamak. Öğrencilerin hak ve sorumluluklarını bilen, sosyal problemlere karşı duyarlı olan kişiler olarak yetişmesini sağlamak. Kendini kültürünü ve dini doğru anlayan bireyler yetiştirmek. Öğrencinin kendine güven duygusunu geliştirmek. Öğrencileri manevi yönden sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek. Değerlerin yalnız bilgi olarak kalmasıyla yetinilmeyip, öğrencilerin bu değerleri davranışlarına yansıtıp içselleştirmelerini sağlamak amaçlanmaktadır (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Din bilimsel yaklaşımın ifade edilen özelliklerini değerlendirecek olursak temel amacın, İslam dininin temel değerleri ve ortak yönlerini ön plana çıkararak bilgilendirmenin olduğunu görürüz. Ayrıca mezhepler üstü değerlere yer verileceğinin ifade edilmesi öne çıkan bir başka unsurdur. Son olarak dinler arası açılımlı bir yaklaşımın hedeflenmesi programın kapsayıcı niteliğini ortaya koymaktadır.

Bu iki yaklaşım çerçevesinde programın hazırlanmasında dikkate alındığı belirtilen hususlar içerisinde değer eğitimi ile ilgili olarak tespit edilenler şöyledir:

- Kalıcı bir dini ve ahlaki eğitimle öğrencilerin, Türk millî eğitiminin genel amaçları arasındaki ifadesi bulunan millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri içselleştirmeleri gerekir. Çünkü kültürel yabancılaşmanın engellenmesi, öğretim programları hazırlanırken Milli Eğitim'in genel amaçlarının dikkate alındığı ve bu bağlamda, amaçlarda yer alan değerler ve yetiştirilmek istenen insan tipine uygun bir program hazırlanmaya çalışıldığı görülmektedir.
- Milletler arası ilişkilerde birbiriyle düşman olan iki ulusun bile doğal afet zamanlarında sorumluluk değerinin kapsamında değerlendirerek kişiler arasında yardımlaşmaya vurgu yapılmıştır.
- Değerlerin yalnız bilgi olarak kalmasıyla yetinilmeyip, öğrencilerin bu değerleri davranışlarına yansıtıp içselleştirmelerini sağlamak (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010) Burada da genel anlamda sorumluluk değerine vurgusu yapılmakta ve bu değer sadece bilişsel düzeyde değil duyuşsal düzeyde de öğretimine dikkat edileceğine işaret edilmiştir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı genel amaçları bireysel, toplumsal, ahlaki, kültürel ve evrensel olarak (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010) ele alarak izah edilmiştir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programında sorumluluk değeriyle alakalı iki aşamadan bahsedilmektedir. Kişilerin değerleri bilmeleri ve saygı duymalarının yanı sıra verilmek istenen değer içselleştirmeleri ve davranışa yansıtılmaları gerekmektedir. Örneğin sorumluluk değerinin ne anlama geldiğini bilmesi ve ardından sorumlu bir birey olarak davranması gerekir. Verilen görevi yerine getirmek, bir görev olarak sonuçlarına katlanmak gibi. Yani amaç değerlerin içselleştirilmesi, uygulanması ve bunları yaşamasıdır.

3.2. Öğrenme Alanında Değer Öğretimi ve Sorumluluk Değeri

Öğrenme alanı; aynı konunun ardışık eğitim basamaklarında genişletilerek verilmesini amaçlayan sınıf seviyelerine göre aşamalık ve değişiklik gösteren ilgili konuların bir arada verildiği bir sistemdir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur’an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür”den oluşan

altı öğrenme alanı üzerine çalışılmıştır (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında öğrenme alanları belirlenirken göz önüne alınan özellikler dikkate alınır. Öğrencinin dikkat çekmesi, öğrencide merak uyandırması, öğrencinin yeni şeyler denemesine olanak vermesi, öğrencinin kişisel özellikler edinmesine fırsat vermesi bu özelliklere örnektir.

Öğrenme alanları, ilköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda işlenecek konuları belirletilmesinde ana çerçeve oluşturulmuştur. Belirlenen altı öğrenme alanı her kademedede bir üniteye yer almaktadır. Bazı üniteler birden fazla öğrenme alanının içine dâhil olabilir. Bundan dolayı bir öğrenme alanına ait üniteler diğer ünite kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu tür ilişkilendirmelerde “Açıklamalar” kısmına dikkat çekilmiştir (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

3.2.1. İnanç

İnanç, bir yaratıcıya, kutsal bir varlığa ya da bir dine kalpten inanma ve bağlanmadır. Dinlerin esası kutsallaştırılan bir varlığa inanmadır. İnanç, bireyin, bir nesnenin veya varlığın kendisine ve o nesnenin veya varlığın sahip olduğunu düşündüğü şeyleri kabul etmesiyle ortaya çıkar. İslam inancı da en başta Allah’ın bir ve var olduğuna inanma ile başlar ve meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve kaza ve kadere iman ile tamamlanır. Din kültürü ve ahlaki bilgisi dersleri; 4.sınıfta; din ve ahlak hakkında neler biliyorum. 5.sınıfta; Allah inancı, 6.sınıfta; peygamberlere ve ilahi kitaplara inanç. 7.sınıfta; melek ve ahiret inancı. 8.sınıfta; kaza ve kader ünitelerinden oluşmaktadır (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

İnanç öğrenme alanında sorumluluk değeriyle ilgili kazanımlarda, günlük yaşantısında kullandığı ifadeleri anlayan, *Kelime-i Tevhit* ve *Kelime-i Şehadet*’in ne manaya geldiğini bilen, evde diğer mekânlarda kullanılan dinî sembolleri tanıyan bir birey yetiştirmek amaçlanmıştır. Din ve ahlak kavramlarını tanımlayan, din hakkında bilgi sahibi olan, akıl sahibi olduğunu bilen, irade bir varlık olduğunu bilen, yaptığı iyiliğin ve kötülüğün mutlaka karşılığını göreceğine inan sorumluluk ve bilinçle hareket eden kişi olarak yetişmesi beklenir. Kişinin, sağlam bir imanla, kendini iyi gerçekleştiren,

diğer inançlara saygı gösteren ve tevhit inancına sahip bireyler amaçlanmıştır (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Aynı zamanda inanç öğrenme alanında öğrenciler, doğru inanç, Allah'la sağlam iletişim, yaşamına anlam verme, akli kullanma, sorumluluk bilinci gibi davranışları kazandıracaktır. Bu davranışlar farklı alıştırmalarla güçlendirilecektir.

Bu öğrenme alanında direkt sorumluluk değeriyle ilgili bir kazanım yer almamaktadır. Bazı ünitelerde sorumluluk değerine atıfta bulunulmuştur.

3.2.2. İbadet

İbadet; Yaraticının emirlerine itaat etme, ona yönelme gibi davranışlar anlamına gelmektedir. Bu öğrenme alanında; 4.sınıfta; temiz olalım, 5.sınıfta; ibadetler konusunda bilgilenelim, 6.sınıfta; namaz ibadeti, 7.sınıfta; oruç ibadeti, 8.sınıfta; zekât, hac ve kurban ibadeti bulunmaktadır (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Bu öğrenme alanında, ibadet bilincinin içselleştirilmiş olarak verilmesi, inançlara ve onların ibadetlerine saygı gösterme gibi alışkanlıklar kazandırılması ve bu ibadetleri yerine getirme noktasında sorumluluk bilincinin aşılması hedeflenmektedir. Öğrenciler, inanç öğrenme alanında temel ibadetlerin yerine getirilmesinde temizlik kavramının önemi, kıyafet ve çevre temizliğiyle sağlık arasındaki bağlantıyı, manevi temizliğin hangi yollarla gerçekleşeceğini, Allah'ın temiz olanları sevmesinin nedenini anlar. İslam'da namaz, oruç, zekât, hac ve kurban gibi ibadetleri ve güzel işleri kavrar; cami ve mescitlerin toplumun üzerinde birlik ve beraberlik bakımından önemini anlar, bireylerin, din vicdan ve ibadet hürriyetine saygı gösterir. İbadetlerin bireysel ve toplumsal boyutlarının farkında olur (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Bu öğrenme alanında; 8. Sınıf zekât, hac gibi ibadetlerin yerine getirilmesinde sorumluluk bilincinin önemli bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. İbadetlerin yerine getirilmesinde sorumluluk değerinin önemli bir yeri olduğu belirtilmektedir. Bireylere sorumluluk değerini kazandırılması halinde, onların ibadetleri yerine getirmeleri konusunda sorun yaşamayacakları ifade edilerek, bu kazanımların gerekli etkinliklerle desteklendiği belirtilmektedir.

3.2.3. Hz. Muhammed

Bu öğrenme alanında son peygamber Hz. Muhammed'in ve onun ailesinin hayatını, Hz. Muhammed'in İslam Peygamberi olması, Peygamber'in beşeri ve nübüvvet yönünü örnek alarak yaşantısına aktarması onu doğru anlaması, hadis ve eylemlerinden dersler çıkarması hedeflenmektedir (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Hz. Muhammed öğrenme alanında sorumluluk değeri bazında; Hz. Muhammed'in güzel davranışları, ailesi ve arkadaşlarıyla güzel ilişkiler kurmasıyla bilgi edinilir. "Öğrenci, aile bireylerini sevmeyi, onlarla istişare yapması, akrabalarını ziyaret etmesi, konukseverliği, komşulara karşı cömert olması, yetimleri ve kimsesizleri koruması kollaması, müsriflikten kaçınması öğretilir. Hz. Muhammed'in toplumsal dayanışma konularında oluşturduğu kurumları tanır. Kur'an'ı açıklama görevini üstlendiğini insanlara davranışlarıyla model olduğunu ve insani değerleri yerleştirmek için gönderildiğini kavrar." (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010). Hz. Muhammed öğrenme alanında yukarıda ifade edilenler değerler eğitimi ile alakalıdır. Değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımına göre bir değeri bir bireye kazandırmak için tarihsel kişilerin hayat hikâyelerinden yararlanılabilir. Aynı şekilde yukarıda ifade edildiği gibi Hz. Muhammed'in hayatından örnekler vererek öğrencilere birçok değer kazandırılabilir.

Hz. Muhammed öğrenme alanında öğrencilerin, Hz. Muhammed'in yaşadığı ortam, ailesi, akrabaları, doğumu ve çocukluğu, gençlik hayatı, örnek ahlakı, ailesine karşı davranış ve tutumları, adaletsizliğe karşı gelişi ve çevresiyle güzel ilişkiler kurması ile ilgili kazanımlar edinmesi hedeflenir. Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evliliğini ve çocuklarını bilir ve aile yaşantısını örneklendirir. Aynı zamanda ailesini sevmeyi, onlar arasında adaleti öğrenir. Hz. Muhammed'in ilk vahyi, İslam'a davetin Mekke ve Medine dönemlerini, onun eğitim hayatını, ibadetle ve toplumla dayanışma konularında oluşturduğu kurumları bilir. Hz. Muhammed'in hem beşeri özelliklerini hem de nübüvvet yönünden diğerlerinden ayrıldığını, Kur'an'ı açıklama görevini üstlendiğini insanlara yaşantısıyla örnek olduğunu ve temel değerleri yaşatmak için gönderildiğinin farkına varır. Kendi yaşantısını bu değerler çerçevesinde yaşamına aktarır. Ayrıca Hz. Muhammed'in Mescid-i Nebi'nin inşası sırasında, Hz. Muhammed'in tebliğ görevini

yerine getirmesi hususunda, onun insanlara en güzel örnek olması çerçevesinde dini pratikler ve günlük yaşamında ortaya koyduğu davranışlarında sorumluluk değerine atıf vardır.

3.2.4. Kur'an ve Yorumu

İslam'ın iki ana kaynağından birisi olan Kur'an insanların sorunlarının çözümü için temel prensipler koyar. İnsanlarda bu prensipler ile Kur'an'ı yorumlayarak çözümler üretirler. Böylece ilahi mesajı anlamaya çalışırlar. Kur'an ve yorumu öğrenme alanı; 4. sınıfta; Kur'an-ı Kerim'i tanıyalım, 5. sınıfta; Kur'an-ı Kerim'in temel eğitici nitelikleri, 6. sınıfta; Kur'an-ı Kerim'in ana konuları, 7. sınıfta; İslam Düşüncesinde Yorumlar ve 8. sınıfta; Kur'an'da akıl ve bilgi ünitelerinden oluşmaktadır (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Kur'an Yorumu öğrenme alanında amaç, öğrencilerin Kur'an'ın indirilişi, tüm insanlara gönderilmesi, kitap hâline getirilmesi, Kur'an'la ilgili kavramları ve Kur'an'ı tanımasıdır. Kur'an'daki kıssaların indirilme amaçlarını anlar ve bu kıssalardan ders çıkarır. Ayrıca dini anlamakta Kur'an'ın temel kaynak olduğunu, onun açıklayıcılığını ve iyiliğe yönlendirip kötülükten uzaklaştırmasını, yaşantımızdaki yerini kavrar. Dini anlamada ve sorumlu olmada aklın önemini, Kur'an'ın akla ve doğru bilgiye verdiği önemi, bilgi edinme yollarını, her türlü taassubu ve din istismarını açıklar ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır. Aynı zamanda din ve din anlayışındaki yorum farklılıklarını ve nedenlerini, itikadi, fıkhi ve ahlakla ilgili yorumların bir zenginlik olduğunu ve bunların sebeplerini araştırarak her zamanda ve yerde ihtiyaç duyulduğunda anlar (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Sorumluluk değerinin kazanım olarak verildiği tek öğrenim alanı Kur'an ve Yorumu alanıdır. 8. Sınıf 4. Ünite Kur'an'da Akıl ve Bilgi konusu “ Dini anlamada ve sorumlulukta aklın önemini yorumlar. “ kazanımında sorumluluk değerinden bahseder. Sorumluluk kavram olarak da açıklanmıştır. Akıl ve sorumluluk kavramları ayetler eşliğinde açıklanmıştır. Sunuş ve buluş yolu stratejisi, anlatım tartışma ve soru-cevap yöntemi uygulanmıştır.

Ayrıca Kur'an'ın akla ve doğru bilgiye verdiği önemi konusunda dini sorumluluğun önemine vurgu yapılmıştır.

3.2.5. Ahlak

Ahlak, bir toplumda yaşayan insanların kabullendikleri, yerine getirmek zorunda oldukları davranış, norm ve kurallardır. İslam dini, güzel ahlakı tamamlamak için ve insani değerleri gerçekleştirmek için gönderilmiştir.

Din öğretiminde “Ahlak” öğrenme alanı önemli bir yere sahiptir. “Ahlak” öğrenme alanı, 4. sınıfta; “Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik”, 5. sınıfta; “Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım”, 6. sınıfta; “İslam’ın Sakınılmasını İsteddiği Davranışlar”, 7. sınıfta; “Din ve Güzel Ahlak” ve 8. sınıfta; “İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar” üniteleri kapsar. Bu öğrenme alanında din-davranış ilişkilerini, bireysel gelişim ve toplum olarak birlik ve beraberlik içinde millî, ahlaki ve dinî değerlerin önemini, özgürlük ve adaletin gerçekleşmesi, huzur içinde yaşamayı, dürüst ve emin bir kişi olmayı, affedici ve bağışlayıcı olmayı kazandırmak hedeflenmektedir (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Ahlak öğrenme alanında öğrenci, sevmenin saygı duymanın, dinen ahlaken ve toplumsal olarak önemli bir değer olduğunu; kin ve düşmanlığın birlik beraberlik ve kardeşliği yok ettiğini anlar üstüne düşen sorumlulukları yerine getirmeye gayretli olur. Toplumda paylaşmanın önemli ihtiyaç olduğunu, maddi ve manevi paylaşımlar bayramların önemini anlar ve üzerine düşen görevi yerine getirir. Toplumda geçim sıkıntısı yaşayan kimsesizlere ve engellilere daha ilgili olur. İslam dininin uzak durmamızı istediği işlerden ve bu kötü işlerin bireye ve topluma verdiği zararları anlar, bunların çözümü için çaba gösterir. Kumar, içki, uyuşturucu ve sigaranın insana ve topluma verdiği hasarları anlar ve kötü alışkanlıklardan uzaklaşır. Kul hakkı konusunda bilinçli olur ve daha adil davranmaya gayret eder. Güzel ahlak konusunda dinin önemli bir rolünün olduğunu farkında olur. İslam’ın ahlâki değerlerini kavrayarak ahlaklı yaşama konusunda daha bilinçli olur (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010).

Bu öğrenme alanında genel anlamda sorumluluk değerine de değinilmiştir. Örneğin kul hakkına dikkat etmek, zor durumda olanlara yardımda bulunmak, hastaları ziyaret etmek gibi konularda sorumluluk değeri üzerinde durulmuştur. Ahlaki bir değer olan sorumluluğun bu alan içerisinde olması onunla sıkı bir bağın varlığını ortaya koymaktadır.

3.2.6. Din ve Kültür

Din Yüce Allah tarafından peygamberlere gönderilen ilahi buyruklardır. Kültür ise nesilden nesle aktarılan değerlerdir. Din ve kültür öğrenme alanında saygı, vatan ve millet sevgisi, bağımsızlık, çalışkanlık, bilimsellik, gazilik ve şehitlik değerlerine atıflar yapılmıştır,

Din ve kültür öğrenme alanında; 4. sınıfta; aile ve din, 5. sınıfta; vatanımızı ve milletimizi seviyoruz, 6. sınıfta; İslamiyet ve Türkler, 7. sınıfta; kültürümüz ve din ve 8. sınıfta; dinler ve evrensel öğütleri üniteleri bulunmaktadır. (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010). Özellikle öğretim programının milli değerler olarak nitelendirdiği vatan, millet, gazilik gibi değerlerin vurgulandığı bu öğrenme alanında, farklı inanç sahiplerine saygı ile de dini farklılıklara hoşgörü vurgulanmaktadır.

Bu öğrenme alanında sorumluluk değeriyle ilgili kazanım ise 4. Sınıf Aile ve Din ünitesinin “Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur.” kazanımıdır. Bazı ünitelerde; vatanımı ve milletimi seviyorum konusunda milletin yerine getirilmesi gereken görevler konusunda, kültür ve öğelerini korunması konusunda sorumluluk değerine değinilmiştir.

3.3. Kazanımlarda Sorumluluk Değeri

Kazanımlar; öğrenme süreci içerisinde planlanmış, düzenlenmiş öğrencilerin kazanmasını hedefleyen bilgi, beceri, değer ve tutumlardır. Kazanımın tanımında da geçtiği gibi, kazanımlar saptanırken konu bütünlüğünün yanı sıra kavram, değer ve beceriler de dikkate alınmıştır. (MEB, Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu, 2010)

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programının kazanımlarında sorumluluk değerine doğrudan iki kazanım vardır. 8. Sınıf Kur'an'da Akıl ve Bilgi ünitesinin ilk kazanımıdır; “ Dini anlamada ve sorumlulukta aklın önemini yorumlar.” Diğer kazanım ise 4. Sınıf Aile ve Din ünitesinin 5. kazanımıdır. “Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur. “ Ayrıca ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında açıklamalar kısmında sorumluluk değerine değinilmiştir. Bu ünitelerin öğrenme alanları aşağıdaki tablolarda sunulmuştur:

4. SINIF	
Öğrenme Alanı	Ünite Adı
İnanç	Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyoruz?
İbadet	Temiz Olalım
Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'i Tanıyalım
Ahlak	Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik
Din ve Kültür	Aile ve Din

5. SINIF	
Öğrenme Alanı	Ünite Adı
İnanç	Allah İnancı
İbadet	İbadet Konusunda Bilgilenelim
Kur'an ve Yorumu	Kur'an-I Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri
Din ve Kültür	Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz

6. SINIF	
Öğrenme Alanı	Ünite Adı
İnanç	Peygamberlere ve İlahî Kitaplara İnanç
İbadet	Namaz İbadeti
Hz. Muhammed	Son Peygamber Hz. Muhammed
Kur'an ve Yorumu	İslam'ın Sakınılmasını İstedığı Davranışlar

7. SINIF	
Öğrenme Alanı	Ünite Adı
İnanç	Melek ve Âhiret İnancı
İbadet	Oruç İbadeti
Hz. Muhammed	Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed
Ahlak	Din ve Güzel Ahlak
Din ve Kültür	Kültürümüz ve Din

8. SINIF	
Öğrenme Alanı	Ünite Adı
İnanç	Kaza ve Kader
İbadet	Hac ve Kurban İbadeti
Kur'an ve Yorumu	Kur'an'da Akıl Ve Bilgi
Ahlak	İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar

Açıklamalar kısmında yukarıda tabloda verilen ünitelerde sorumluluk değerine değinilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

4.1 Araştırmanın Yöntemi

4.1.1. Araştırmanın Modeli

Temelde deneysel bir araştırma olarak kurgulanan araştırmada tek grup öntest-sontest deneme modeli kullanılmıştır. Bu modelde deneysel işlemin etkisi tek bir grup üzerinde yapılan çalışma ile test edilmiştir. Deneklerin bağımlı değişkene ilişkin ölçümleri uygulama öncesinde öntest, sonrasında sontest olarak aynı denekler ve aynı ölçme araçları kullanılarak elde edildi. Desen, tek faktörlü gruplar içi ya da tekrarlı ölçümler deseni olarak da adlandırıldı. Desenle tek gruba ait öntest ve sontest değerleri arasındaki farkın anlamlılığı test edildi.

Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde uygulanacak olan değerler eğitimi uygulama sürecine katılacak öğrencilerin, uygulama öncesi ve uygulama sonrası sorumluluk değerinin kazanma düzeylerine etkisinin ve bu sürecin öğrenciler üzerindeki katkısının incelendiği bu araştırma, ön test – son test tek gruplu deneme modelindedir. Ön test-son test tek gruplu deneme modeli, deneysel işlemin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin test edilmesi ile ilgili olarak araştırmaya yüksek bir istatistiksel güç sağlayan, elde edilen bulguların neden-sonuç bağlamında yorumlanmasına olanak veren ve davranış bilimlerinde sıkça kullanılan güçlü bir desendir. Ön test-son test tek gruplu desen, sosyal bilimlerde yaygın kullanılan bir desendir. Katılımcılar, deneysel işlemde önce ve sonra bağımlı değişkenle ilgili olarak ölçüldüler. Ön test-son test tek gruplu desen, bir ilişkili desendir. Çünkü aynı kişiler bağımlı değişken üzerinde iki kez ölçüldüler. (Kıncal, 2010)

4.1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni 2012-2013 öğretim yılında Kars- Iğdır illerinde bulunan ortaokullarda öğrenim görmekte olan 8. sınıf öğrencileridir. Çalışma grubunu Kars- Iğdır illerinden seçilmesinin nedeni görev yaptığım bölgelerde bulunmasıdır.

Araştırmanın örneklemini ise 2012-2013 öğretim yılında Kars-Iğdır illerinde bulunan ortaokullardan tesadüfî örnekleme yöntemi ile seçilmiş iki ortaokulun 8. sınıfında öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur.

4.1.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak sorumluluk değerleri ile ilgili bilişsel alandaki kazanımların gerçekleşme düzeyini ölçmeye yarayan “başarı testi” geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Başarı testi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programındaki sorumluluk değeri ile ilgili kazanımlar ve ünite içerikleri analiz edilerek geliştirilmiştir. Hazırlanan testle kazanımlar aynı doğrultuda olduğuna karar verilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

4.1.4. Araştırma Sürecinde Yapılan Uygulamalar

Uygulamaya başlamadan önce değer eğitimi ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra değer eğitiminin yapılacağı ilköğretim düzeyi tespit edilmiştir. İlköğretim 8. Sınıfta uygulanmasına karar verilmiştir. Ünite belirlenirken söz konusu değerlerin verileceği tespit edilmiştir. 8. sınıf 4. Ünite Kur’an’da Akıl ve Bilgi “Dini anlamada ve sorumlulukta aklın önemini yorumlar. “ kazanımı belirlenmiştir.

Uygulama ilköğretim 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde yürütülmüştür. İlk aşamada öğrencilere öntest yapılmıştır. Ardından öğrencilere normal öğretim programı takip edilmiş ve “Dini anlamada ve sorumlulukta aklın önemini yorumlar. “kazanımı verilmiştir. Bir hafta sonra öğrencilere hazırlanan başarı testi tekrar uygulanmıştır.

4.1.5. Verilerin Toplanması

Araştırmada nicel veri toplama araçlarıyla öğrencilere ön test- son test uygulanmıştır. Öğrencilere başarı testi cevaplamaları için 40 dk verilmiştir. Ölçeğin uygulanmasına başlamadan önce öğrencilere maddeleri nasıl cevaplandıracakları hakkında genel bilgiler verilmiş, başarı testinin amacı ve elde edilen verilerin ne şekilde kullanılacağı açıklanmış, sonra başarı testi dağıtılmaya başlanmıştır. Hiçbir öğrenciye ek süre tanınmamıştır.

4.1.6. Sorumluluk Değeri Başarı Testinin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması

Öğrencilerin sorumluluk değeri ilgili kazanımlara ulaşmış ulaşmadığını tespit etmek amacıyla geliştirilen sorumluluk değerinin öğretime ilişkin başarı testi; geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla, İteman programıyla test ve madde analizine tabi tutulmuştur.

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan “Sorumluluk Değerinin Öğretime İlişkin Başarı Testi”nin, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılmasında bu analiz programından faydalanılarak, madde analiz işlem basamaklarını oluşturan; madde güçlük indeksi ve madde ayırıcılık indeksi hesaplanmış ve bu analizlere ilişkin değerler tablolara aktarılarak yorumlanmıştır. Bu analizlerin yapılmasındaki temel işlem basamaklarından birini oluşturan, alt ve üst gruptan puanların %27’lik bölümlere ayrılması uygulaması, örneklem grubunun küçük olması nedeniyle yapılmamış, genel değerler üzerinden analiz sonuçları yorumlanmıştır. Analizle ilgili işlemlerde, madde güçlük değeri ve madde ayırıcılık indeksleri 0,2’den yüksek olan maddelerin teste tutulması yoluna gidilmiş, bu değerlerin altında yer alan maddeler testten çıkarılmıştır. Buna göre madde ayırıcılık indeksi. 18 olan 17. madde testten çıkarılmıştır. Bu madde istatistiksel analiz ve puanlamalar yapılırken dikkate alınmamıştır.

Sorumluluk değerinin öğretime ilişkin başarı testinden elde edilen verilerin, istatistiksel olarak işlenmesini ve üzerinde analiz yapılabilmesini temin etmek için ayrıca, ilgili test, SPSS programı aracılığıyla kodlanmış ve puanlanmıştır. Kodlama ve puanlama yapılırken de, doğru cevaplanan sorulara 1 puan, yanlış cevaplanan sorulara ise 0 puan verilmiştir.

Tablo 4.1’de Sorumluluk Değerinin Öğretime İlişkin Başarı Testi için yapılan madde analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.1.

Sorumluluk Değerinin Öğretime İlişkin Başarı Testi Madde Analizi Sonuçları

Madde No	Madde Güçlük İndeksi	Madde Ayırıcılık İndeksi
Madde1	.91	.60
Madde2	.87	.32

Madde3	.70	.34
Madde4	.94	.79
Madde5	.91	1.00
Madde6	.90	.71
Madde7	.87	.86
Madde8	.75	.74
Madde9	.94	1.00
Madde10	.90	.86
Madde11	.81	.79
Madde12	.95	1.00
Madde13	.75	.83
Madde14	.89	1.00
Madde15	.91	1.00
Madde16	.93	.85
Madde18	.95	.96
Madde19	.94	.65
Madde20	.97	1.00

Maddelerin Güçlük İndekslerinin Ortalaması: .88

Maddelerin Ayırcılık İndekslerinin Ortalaması: .77

Alpha: .76

İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen 20 maddelik Başarı Testi'ne ait analiz sonuçlarına göre, maddelerin güçlük indeksleri .70 ile .97 arasında değişmektedir. Maddelerin güçlük indekslerinin ortalaması ise .88'dir. Maddelerin ayırcılık indeksleri, .32 ile 1.00 arasında değişmektedir. Maddelerin ayırcılık indekslerinin ortalaması ise .77'dir. Sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı testinin Alpha Güvenirlilik Katsayısı ise .76'dır.

Madde güçlük indeksi 0.60-0.90 arası olan ve madde ayırt edicilik indeksi 0.20'den büyük olan maddenin tipik iyi bir madde olduğu ifade edilmektedir (akt.: Arıcı, 2007). Başarı testlerinin güvenilirlik katsayılarının .70 den büyük olması da testin güvenilirlik düzeyinin yeterliliğine işarettir (Arıcı, 2014). Yapılan analiz sonuçlarına göre, madde ayırcılık değeri 0.20'den küçük olan 17. Madde analiz işlemleri yapılırken dikkate alınmamıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, 8. sınıflar için hazırlanan sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı testinin geçerlik ve güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

4.1.7. Verilerin Analizi

Başarı testinden elde edilen veriler İteman istatistik programına uygun olarak kodlanmış ve puanlanmıştır. İteman programıyla sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı testinin, madde güçlük indeksi ve madde ayırıcılık indeksleri hesaplanmış ve bu analizlere ilişkin değerler tablolara aktarılarak yorumlanmıştır. Madde analiz işlemlerinde ayrıca başarı testinin; madde güçlük indeksleri ortalaması, madde ayırıcılık indeksleri ortalaması ve alpha değerleri de hesaplanmış ve bu bulgular tablo altında verilerek yorumlanmıştır.

Sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı testinin, ön ve son uygulamalar arasında anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı, teste yönelik toplam puan ortalamalarının cinsiyet ve sınıf şubesine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ile ilgili istatistiksel işlemleri yapabilmek için ilgili test, bilgisayarda SPSS 20.0 istatistik programına uygun olarak kodlanmış ve puanlanmıştır. Bu program aracılığıyla elde edilen verilerin frekansları, ortalamaları, standart sapmaları çıkarılmıştır. Uygulanan normallik ve homojenlik testleri sonucunda, verilerin normal ve homojen dağılım gösterdiğinin tespit edilmesi üzerine, istatistiksel analizlerde parametrik testlerin kullanılması yoluna gidilmiştir. İki uygulama arasında toplam puanlar açısından anlamlı farklılık durumunu belirleyebilmek için İlişkili Ölçümler için t-Testi (Paired-Sample t Test); iki alt kategoriye sahip değişkenler, yani cinsiyet ve öğrenim görülen okul değişkeni için, Bağımsız Örneklemeler için t-Testi (One-Sample t Test) uygulanmıştır. İlişkili Ölçümler için t-Testi (Paired-Sample T Test) ve Bağımsız Örneklemeler için t-Testi (One-Sample t Test) testleri yardımıyla elde edilen sonuçlar tablolara dönüştürülerek yorumlanmıştır. Ayrıca başarı testinden elde edilen verilerin çözümlenmesinde genel dağılım özelliklerini belirlemek için tanımlayıcı istatistik tekniklerinden frekans ve yüzde dağılım tabloları yapılmıştır.

Verilerin istatistiksel analizi ile yorumlamalarda ise, $p < ,05$ anlamlılık düzeyi referans alınmıştır.

Araştırmanın nicel alt problemleri ile ilgili verilerin analizinde ise SPSS 15.0 programı kullanılmıştır. Araştırmada ön test- son test toplam puanları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu amaçla, yüzde frekans, bağımsız örneklemeler için t Testi (Independent

Samplest-Test) kullanılmıştır. Araştırmanın temel problemlerine cevap bulabilmek amacıyla, uygulanan deneyin etkililiğini incelemek için, tek faktör üzerinde tekrarlı ölçümler için ön test ve son test puanları arasındaki ilişkiler, her bir grup için ayrı ayrı incelenmiştir. Yapılan istatistiksel analizlerde farkın anlamlılığı (p) 0,01 ve 0,05 düzeylerinde test edilmiştir.

4.2. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, öncelikle araştırmanın örneklem grubunu oluşturan öğrencilerle ilgili kişisel bilgilere daha sonra da araştırmanın problemi ve alt problemlerine yönelik olarak elde edilen bulgulara ve bu bulgularla ilgili yapılan yorumlara yer verilmiştir.

4.2.1. Öğrencilerin Kişisel Özellikleri

Bu başlık altında, araştırmanın örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin; cinsiyet, öğrenim görülen okul ve sınıf şubeleri ile ilgili dağılımlarına yer verilmiştir.

4.2.1.1. Öğrencilerin Cinsiyetleri

Tablo 4.2’de öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımları verilmiştir

Tablo 4.2.

Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	N	%
Kız	42	56,0
Erkek	33	44,0
Toplam	75	100,0

Tablo 4.2’de başarı testine cevap veren 75 öğrencinin cinsiyetlerine göre dağılımı incelendiğinde; % 56’sının kız, % 44’ünün ise erkek olduğu görülmektedir.

4.2.1.2. Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okul

Tablo 4.3’te öğrencilerin öğrenim gördükleri okula göre dağılımları verilmiştir.

Tablo 4.3.

Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okula Göre Dağılımları

Okul	N	%
Atatürk Ortaokulu	47	62,7
Kazım Karabekir Ortaokulu	28	37,3
Toplam	75	100,0

Tablo 4.3'te başarı testine cevap veren 75 öğrencinin öğrenim gördüğü okula göre dağılımı incelendiğinde; % 62,7'sinin Atatürk Ortaokulu, % 37,3'ünün ise Kazım Karabekir Ortaokulunda öğrenim gördüğü görülmektedir.

Kazım Karabekir Ortaokulu; Iğdır- Aralık ilçesinde bulunmaktadır. İlçe 8000 nüfuslu bir ilçedir. 3 ülkeye sınırı vardır. Ağrı Dağı eteklerinde kurulmuştur. 300 öğrencisi olup 16 derslikten oluşmaktadır. 18 öğretmen mevcuttur. Her sınıf kademesinde iki şube bulunmaktadır.

Atatürk Ortaokulu; Kars- Kağızman ilçesinde bulunmaktadır. İlçe 23.000 nüfuslu bir ilçedir. Iğdır iline sınırı vardır. 660 öğrencisi olup 22 derslikten oluşmaktadır. 35 öğretmen mevcuttur. Her kademe beş şube bulunmaktadır.

4.2.1.3. Öğrencilerin Sınıf Şubeleri

Tablo 4.4.'te öğrencilerin sınıf şubelerine göre dağılımları verilmiştir.

Tablo 4.4.

Öğrencilerin Sınıf Şubelerine Göre Dağılımları

Sınıf Şubesi	N	%
A	33	44,0
B	42	56,0

Toplam	75	100,0
---------------	-----------	--------------

Tablo 4.4'te başarı testine cevap veren 75 öğrencinin sınıf şubelerine göre dağılımı incelendiğinde; % 44'ünün A, % 56'sının ise B şubesinde öğrenim gördüğü görülmektedir. Sınıflar seviye sınıflarına göre oluşturulmuştur. Öğrencilerin daha önceki dönemlerde derslerde gösterdikleri başarılar aldıkları notlar doğrultusunda seviye sınıfları oluşturulmuştur. A sınıfına not ortalamaları daha yüksek öğrenciler yerleştirilmiştir. B sınıfına ise diğer öğrenciler yerleştirilmiştir..

4.2.1.4. Sorumluluk Değeri İle İlgili Kazanımların Gerçekleşme Düzeyi

Araştırmanın temel problemi; “Sorumluluk değeri ile ilgili kazanımların gerçekleşme düzeyi nasıldır?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmanın problemi olan, sorumluluk değeri ile ilgili kazanımların gerçekleşme düzeyinin nasıl olduğunu belirlemek için, örneklem grubunu oluşturan öğrencilere, 20 maddeden oluşan “Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi” soruları yöneltilmiştir. Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı durumlarını belirlemek amacıyla hazırlanan 20 maddelik başarı testinde her bir maddeden alınabilecek en yüksek puan 1, alınabilecek en düşük puan ise “0”dır.

Öğrencilerin, sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı testine vermiş oldukları cevaplar ön ve son uygulamaya göre analiz edilmiş ve sorular maddeler halinde ön-test ve son-test puanı karşılaştırılabilecek bir biçimde, tablolar halinde aşağıda sunulmuştur.

Öğrencilerin, 1. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4.

Öğrencilerin 1. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 1	N	X	Ss
------	---------	---	---	----

Ön-Test	Hırsızlık yapan bir kişiye neden hırsızlık yaptığı sorulduğunda: “Ben kader mahkûmuyum, kaderim böyle yazılmış ki bu işi yaptım, elimden bir şey gelmez.” demiştir. Parçada sözü edilen kişi için aşağıdakilerden hangisi daha çok söylenebilir?	75	0,84	,36
Son-Test	Hırsızlık yapan bir kişiye neden hırsızlık yaptığı sorulduğunda: “ben kader mahkûmuyum, kaderim böyle yazılmış ki bu işi yaptım, elimden bir şey gelmez.” demiştir. Parçada sözü edilen kişi için aşağıdakilerden hangisi daha çok söylenebilir?	75	0,96	,19

Tablo 4.4’e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 1. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,84$ iken standart sapması $ss = ,36$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,96$ iken standart sapması ise $ss = ,19$ ’dur.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Hırsızlık yapan bir kişiye neden hırsızlık yaptığı sorulduğunda: “Ben kader mahkûmuyum, kaderim böyle yazılmış ki bu işi yaptım, elimden bir şey gelmez.” demiştir. Parçada sözü edilen kişi için aşağıdakilerden hangisi daha çok söylenebilir?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 2. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.5’te verilmiştir.

Tablo 4.5.

Öğrencilerin 2. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 2	N	X	Ss
------	---------	---	---	----

Ön-Test	Allah insanı aşağıdaki sahip olduğu özelliklerin hangisinden dolayı sorumlu tutar?	75	0,64	,48
Son-Test	Allah insanı aşağıdaki sahip olduğu özelliklerin hangisinden dolayı sorumlu tutar?	75	0,86	,34

Tablo 4.5'e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 2. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,64$ iken standart sapması $ss = ,48$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,86$ iken standart sapması ise $ss = ,34$ 'tür.

Bu bulguya göre, öğrencilerin "Allah insanı aşağıdaki sahip olduğu özelliklerin hangisinden dolayı sorumlu tutar?" sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 3. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6.

Öğrencilerin 3. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 3	N	X	Ss
Ön-Test	“Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar (sorumlu tutar).” (Bakara, 2/286) ayeti insanın kaderiyle ilgili hangi konuya doğrudan değinmektedir?	75	0,53	,50
Son-Test	“Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar (sorumlu tutar).” (Bakara, 2/286) ayeti insanın kaderiyle ilgili hangi konuya doğrudan değinmektedir?	75	0,77	,42

Tablo 4.6’ya göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 3. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,53$ iken standart sapması $ss = ,50$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,77$ iken standart sapması ise $ss = ,42$ ’dir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar (sorumlu tutar).” (Bakara suresi, 2/286) ayeti insanın kaderiyle ilgili hangi konuya doğrudan değinmektedir?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 4. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7.

Öğrencilerin 4. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 4	N	X	Ss
Ön-Test	Son günlerde aileniz maddi sıkıntı içinde. Bu durumda ne yaparsınız?	75	0,92	,27
Son-Test	Son günlerde aileniz maddi sıkıntı içinde. Bu durumda ne yaparsınız?	75	0,96	,19

Tablo 4.7'ye göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 4. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,92$ iken standart sapması $ss = ,27$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,96$ iken standart sapması ise $ss = ,19$ 'dur.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Son günlerde aileniz maddi sıkıntı içinde. Bu durumda ne yaparsınız?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 5. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.8'de verilmiştir.

Tablo 4.8.

Öğrencilerin 5. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 5	N	X	Ss
Ön-Test	(I) Akıl insanı diğer canlılardan farklı kılar. (II) Özgürce seçimlerinden dolayı insan sorumlu olmaz. (III) İnsan yaptıklarından dünyada ve ahirette sorumludur. İnsan ile ilgili olarak yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri doğrudur?	75	0,88	,32
Son-Test	(I) Akıl insanı diğer canlılardan farklı kılar. (II) Özgürce seçimlerinden dolayı insan sorumlu olmaz. (III) İnsan yaptıklarından dünyada ve ahirette sorumludur. İnsan ile ilgili olarak yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri doğrudur?	75	0,93	,25

Tablo 4.8'e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 5. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,88$ iken standart sapması $ss = ,32$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,93$ iken standart sapması ise $ss = ,25$ 'tir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “(I) Akıl insanı diğer canlılardan farklı kılar. (II) Özgürce seçimlerinden dolayı insan sorumlu olmaz. (III) İnsan yaptıklarından dünyada ve ahirette sorumludur. İnsan ile ilgili olarak yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri doğrudur?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 6. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9.

Öğrencilerin 6. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 6	N	X	Ss
Ön-Test	Akşam misafirleriniz gelecek ve oldukça kalabalıklar. Bu durumda nasıl davranırsınız?	75	0,85	,35
Son-Test	Akşam misafirleriniz gelecek ve oldukça kalabalıklar. Bu durumda nasıl davranırsınız?	75	0,92	,27

Tablo 4.9’a göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 6. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,85$ iken standart sapması $ss = ,35$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,92$ iken standart sapması ise $ss = ,27$ ’dir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Akşam misafirleriniz gelecek ve oldukça kalabalıklar. Bu durumda nasıl davranırsınız?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 7. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.10’da verilmiştir.

Tablo 4.10.

Öğrencilerin 7. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 7	N	X	Ss
Ön-Test	“İnsan için ancak çalıştığına karşılığı vardır.” Necm, 53/39) buyrulmaktadır. Bu ayetten aşağıdaki sonuçlardan hangisine varılamaz?	75	0,80	,40
Son-Test	“İnsan için ancak çalıştığına karşılığı vardır.” Necm, 53/39) buyrulmaktadır. Bu ayetten aşağıdaki sonuçlardan hangisine varılamaz?	75	0,90	,29

Tablo 4.10’a göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 7. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,80$ iken standart sapması $ss = ,40$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,90$ iken standart sapması ise $ss = ,29$ ’dur.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “İnsan için ancak çalıştığına karşılığı vardır.” Necm, 53/39) buyrulmaktadır. Bu ayetten aşağıdaki sonuçlardan hangisine varılamaz?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 8. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.11’de verilmiştir.

Tablo 4.11.

Öğrencilerin 8. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 8	N	X	Ss
Ön-Test	İnsanın kaderiyle ilgili olarak hangisi yanlış bir ifadedir?	75	0,52	,50
Son-Test	İnsanın kaderiyle ilgili olarak hangisi yanlış bir ifadedir?	75	0,80	,40

Tablo 4.11'e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 8. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,52$ iken standart sapması $ss = ,50$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,80$ iken standart sapması ise $ss = ,40$ 'tır.

Bu bulguya göre, öğrencilerin "İnsanın kaderiyle ilgili olarak hangisi yanlış bir ifadedir?" sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 9. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.12'de verilmiştir.

Tablo 4.12.

Öğrencilerin 9. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 9	N	X	Ss
Ön-Test	Anne ve babanız kısa bir süre için kardeşinizi size emanet etti. Ne yaparsınız?	75	0,97	,16
Son-Test	Anne ve babanız kısa bir süre için kardeşinizi size emanet etti. Ne yaparsınız?	75	0,97	,16

Tablo 4.12’ye göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 9. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,97$ iken standart sapması $ss = ,16$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,97$ iken standart sapması ise $ss = ,16$ ’dır.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Anne ve babanız kısa bir süre için kardeşinizi size emanet etti. Ne yaparsınız?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, ön ve son-test uygulamalarında puan ortalamalarının aynı olduğu görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımları üzerinde nötr bir etkisinin olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların kısmen gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 10. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.13’te verilmiştir.

Tablo 4.13.

Öğrencilerin 10. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 10	N	X	Ss
Ön-Test	“Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.” (İnsan, 76/3). Yukarıdaki ayet-i kerimeye göre aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkarılamaz?	75	0,84	,36
Son-Test	“Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.” (İnsan, 76/3). Yukarıdaki ayet-i kerimeye göre aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkarılamaz?	75	0,90	,29

Tablo 4.13’e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 10. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,84$ iken standart sapması $ss = ,36$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,90$ iken standart sapması ise $ss = ,29$ ’dir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.” (İnsan, 76/3). Yukarıdaki ayet-i kerimeye göre aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkarılamaz?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 11. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.14’te verilmiştir.

Tablo 4.14.

Öğrencilerin 11. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 11	N	X	Ss
Ön-Test	Suç işleyen katil, mahkemede hâkimin karşısında “Bu benim kaderimde varmış ne yapayım.” demiştir. Bu anlayış aşağıdakilerden hangisi ile uyuşmaz?	75	0,54	,50
Son-Test	Suç işleyen katil, mahkemede hâkimin karşısında “Bu benim kaderimde varmış ne yapayım.” demiştir. Bu anlayış aşağıdakilerden hangisi ile uyuşmaz?	75	0,96	1,23

Tablo 4.14’e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 11. soruya cevap veren toplam 80 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,54$ iken standart sapması $ss = ,50$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,96$ iken standart sapması ise $ss = 1,23$ ’tür.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Suç işleyen katil, mahkemede hâkimin karşısında “Bu benim kaderimde varmış ne yapayım.” demiştir. Bu anlayış aşağıdakilerden hangisi ile uyuşmaz?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki

ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 12. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.15'te verilmiştir.

Tablo 4.15.

Öğrencilerin 12. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 12	N	X	Ss
Ön-Test	Balıklara olan ilginizi bilen aileniz, doğum gününüzde size güzel bir akvaryum hediye etse bu durumda siz ne yaparsınız?	75	0,94	,22
Son-Test	Balıklara olan ilginizi bilen aileniz, doğum gününüzde size güzel bir akvaryum hediye etse bu durumda siz ne yaparsınız?	75	0,98	,11

Tablo 4.15.'e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 12. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,94$ iken standart sapması $ss = ,22$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,98$ iken standart sapması ise $ss = ,11$ 'dir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Balıklara olan ilginizi bilen aileniz, doğum gününüzde size güzel bir akvaryum hediye etse bu durumda siz ne yaparsınız?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının düştüğü görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmemiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 13. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.16’da verilmiştir.

Tablo 4.16.

Öğrencilerin 13. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 13	N	X	Ss
Ön-Test	“İnsan aklını ve iradesini iyi kullanmalı, sonuçlarını düşünerek hareket etmelidir. O; bilgisizlik, ihmal ve vurdumduymazlık (duyarsızlık) sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklara kader diyerek sorumluluktan kaçınamaz.” Aşağıdakilerden hangisi yukarıda verilen bilgiyle çelişir?	75	0,54	,50
Son-Test	“İnsan aklını ve iradesini iyi kullanmalı, sonuçlarını düşünerek hareket etmelidir. O; bilgisizlik, ihmal ve vurdumduymazlık (duyarsızlık) sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklara kader diyerek sorumluluktan kaçınamaz.” Aşağıdakilerden hangisi yukarıda verilen bilgiyle çelişir?	75	0,76	,42

Tablo 4.16’ya göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 13. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,54$ iken standart sapması $ss = ,50$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,76$ iken standart sapması ise $ss = ,42$ ’dir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “İnsan aklını ve iradesini iyi kullanmalı, sonuçlarını düşünerek hareket etmelidir. O; bilgisizlik, ihmal ve vurdumduymazlık (duyarsızlık) sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklara kader diyerek sorumluluktan kaçınamaz.” Aşağıdakilerden hangisi yukarıda verilen bilgiyle çelişir?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden

eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 14. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17.

Öğrencilerin 14. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 14	N	X	Ss
Ön-Test	İnsan yaratılış bakımından diğer varlıklardan farklıdır. Özellikle tercih hakkı, onu diğer canlılardan ayırır. Buna göre insan; (I) İrade ve seçme özgürlüğüne sahiptir, (II) Düşünce ve sözlerinde özgürdür, (III) Karşılaştığı tüm olumsuzlukların alinyazısı olduğuna inanmalıdır. Yukarıdaki yargılardan hangilerine ulaşılabilir?	75	0,93	,25
Son-Test	İnsan yaratılış bakımından diğer varlıklardan farklıdır. Özellikle tercih hakkı, onu diğer canlılardan ayırır. Buna göre insan; (I) İrade ve seçme özgürlüğüne sahiptir, (II) Düşünce ve sözlerinde özgürdür, (III) Karşılaştığı tüm olumsuzlukların alinyazısı olduğuna inanmalıdır. Yukarıdaki yargılardan hangilerine ulaşılabilir?	75	0,90	,29

Tablo 4.17’ye göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 14. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,93$ iken standart sapması $ss = ,25$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,90$ iken standart sapması ise $ss = ,29$ ’dur.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “İnsan yaratılış bakımından diğer varlıklardan farklıdır. Özellikle tercih hakkı, onu diğer canlılardan ayırır. Buna göre insan; (I) İrade ve seçme özgürlüğüne sahiptir, (II) Düşünce ve sözlerinde özgürdür, (III) Karşılaştığı tüm olumsuzlukların alinyazısı olduğuna inanmalıdır. Yukarıdaki yargılardan hangilerine ulaşılabilir?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının düştüğü görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 15. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.18’de verilmiştir.

Tablo 4.18.

Öğrencilerin 15. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 15	N	X	Ss
Ön-Test	Arkadaşlarınızla birlikte pikniğe gittiniz. Yemek hazırlama zamanı geldiğinde ne yaparsınız?	75	0,94	,22
Son-Test	Arkadaşlarınızla birlikte pikniğe gittiniz. Yemek hazırlama zamanı geldiğinde ne yaparsınız?	75	0,96	,19

Tablo 4.18.’e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 15. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,94$ iken standart sapması $ss = ,22$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,96$ iken standart sapması ise $ss = ,19$ ’dur.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Arkadaşlarınızla birlikte pikniğe gittiniz. Yemek hazırlama zamanı geldiğinde ne yaparsınız?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen,

iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 16. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.19'da verilmiştir.

Tablo 4.19.

Öğrencilerin 16. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 16	N	X	Ss
Ön-Test	İnsanın özgürlüğü ve sorumlulukları arasında nasıl bir ilişki vardır?	75	0,89	,31
Son-Test	İnsanın özgürlüğü ve sorumlulukları arasında nasıl bir ilişki vardır?	75	0,94	,22

Tablo 4.19'a göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 16. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,89$ iken standart sapması $ss = ,31$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,94$ iken standart sapması ise $ss = ,22$ 'dir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin "İnsanın özgürlüğü ve sorumlulukları arasında nasıl bir ilişki vardır?" sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının düştüğü görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmemiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 18. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.20.'de verilmiştir.

Tablo 4.20.

Öğrencilerin 18. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 18	N	X	Ss
Ön-Test	Bir öğrenci, başarısını sizce neye borçludur?	75	0,94	,22
Son-Test	Bir öğrenci, başarısını sizce neye borçludur?	75	0,94	,22

Tablo 4.20.'ye göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 18. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,94$ iken standart sapması $ss = ,22$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,94$ iken standart sapması ise $ss = ,22$ 'dir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Bir öğrenci, başarısını sizce neye borçludur?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının aynı olduğu görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmemiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 19. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.21'de verilmiştir.

Tablo 4.21.

Öğrencilerin 19. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 19	N	X	Ss
Ön-Test	“Yüce Allah insana diğer varlıklardan farklı olarak akıl ve irade vermiş, insanı davranışlarında özgür bırakmış ve onu yaptıklarından sorumlu tutmuştur.” Yukarıdaki cümlede boş yerlere aşağıdakilerden hangileri gelmelidir?	75	0,81	,39
Son-Test	“Yüce Allah insana diğer varlıklardan farklı olarak akıl ve irade vermiş, insanı davranışlarında özgür bırakmış ve onu yaptıklarından sorumlu tutmuştur.” Yukarıdaki cümlede boş yerlere aşağıdakilerden hangileri gelmelidir?	75	0,93	,25

Tablo 4.21'e göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 19. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,81$ iken standart sapması $ss = ,39$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,93$ iken standart sapması ise $ss = ,25$ 'tir.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Yüce Allah insana diğer varlıklardan farklı olarak akıl ve irade vermiş, insanı davranışlarında özgür bırakmış ve onu yaptıklarından sorumlu tutmuştur.” Yukarıdaki cümlede boş yerlere aşağıdakilerden hangileri gelmelidir?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin, 20. maddeye ilişkin analizler sonucu elde edilen ön-test ve son-test puan ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 4.22'de verilmiştir.

Tablo 4.22.

Öğrencilerin 20. Maddeye İlişkin Ön-Test ve Son-Test Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Test	Madde 20	N	X	Ss
Ön-Test	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni sınıfta kader konusunu işliyordu. Öğrencilerden Kader, parmak kaldırıp söz istedi. Kader: Öğretmenim Allah her şeyi biliyorsa neden bizim yaptıklarımıza karışmıyor. Öğretmen: Eğer senin yapıp ettiklerine müdahale ederse o zaman senin özgürlüğünü elinden almış olmaz mı? Özgür olmayan kişi nasıl yaptıklarından sorumlu olabilir? Oysa biz akıl sahipleri olarak yapıp ettiklerimizden sorumluyuz. Yukarıda dersin işlenişinden bir bölüm alıntılanmıştır. Bu alıntılardan aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkmaz?	75	0,85	,35
Son-Test	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni sınıfta kader konusunu işliyordu. Öğrencilerden Kader, parmak kaldırıp söz istedi. Kader: Öğretmenim Allah her şeyi biliyorsa neden bizim yaptıklarımıza karışmıyor. Öğretmen: Eğer senin yapıp ettiklerine müdahale ederse o zaman senin özgürlüğünü elinden almış olmaz mı? Özgür olmayan kişi nasıl yaptıklarından sorumlu olabilir? Oysa biz akıl sahipleri olarak yapıp ettiklerimizden sorumluyuz. Yukarıda dersin işlenişinden bir bölüm alıntılanmıştır. Bu alıntılardan aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkmaz?	75	0,96	,19

Tablo 4.22'ye göre; sorumluluk değerine yönelik başarı testinde 20. soruya cevap veren toplam 75 öğrencinin; ön-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının

ortalaması $X = 0,85$ iken standart sapması $ss = ,35$; son-test uygulamasından elde edilen toplam puanlarının ortalaması $X = 0,96$ iken standart sapması ise $ss = ,19$ 'dur.

Bu bulguya göre, öğrencilerin “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni sınıfta kader konusunu işliyordu. Öğrencilerden Kader, parmak kaldırıp söz istedi. Kader: Öğretmenim Allah her şeyi biliyorsa neden bizim yaptıklarımıza karışmıyor. Öğretmen: Eğer senin yapıp ettiklerine müdahale ederse o zaman senin özgürlüğünü elinden almış olmaz mı? Özgür olmayan kişi nasıl yaptıklarından sorumlu olabilir? Oysa biz akıl sahipleri olarak yapıp ettiklerimizden sorumluyuz. Yukarıda dersin işlenişinden bir bölüm alıntılanmıştır. Bu alıntılardan aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkmaz?” sorusuna verdiği cevaplardan elde edilen, iki uygulama arasındaki ortalamalara bakıldığında, son-test uygulamasında puan ortalamalarının yükseldiği görülmektedir. Buna göre, ilgili maddeye hizmet eden eğitim almalarının, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik kazanımlarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, ilgili madde ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu yapılabilir.

4.2.2. Alt Problemlere Ait Bulgular Ve Yorumlar

Bu başlık altında, alt problemlere ait bulgulara ve bu bulgular doğrultusunda yapılan yorumlara değinilmiştir.

4.2.2.1. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Ön-Test Toplam Puan Ortalamaları İle Son-Test Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılaşma

Araştırmanın birinci alt problemi; “Sorumluluk değeri ile ilgili kazanımların gerçekleşme düzeyi, ön-test ve son-test toplam puan ortalamalarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmanın bu alt problemine cevap aramak amacıyla; öğrencilerin ‘Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi’ne vermiş oldukları cevaplardan elde edilen toplam puanların ortalamaları, standart sapmaları ve bu ortalamalar arasındaki farkların önemliliği, İlişkili Ölçümler İçin t-Testi ile test edilmiş ve sonuçlar Tablo 4.23’te sunulmuştur.

Tablo 4.23.

Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Ön-Test Toplam Puan Ortalamaları İle Son-Test Toplam Puan Ortalamaları Arasındaki Farklılaşma Durumuna Yönelik t-Testi Sonuçları

Sorumluluk	Değeri	N	X	Ss	Sd	t	P
Başarı Testi							
Ön-Test		75	15,22	3,31			
Son-Test		75	17,34	2,58	74	-8,695	,000

Yapılan ilişkili ölçümler için t-Testi analizi sonucuna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik başarı testi ön-test toplam puan ortalamaları ile son-test toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$t = -8,695$; $p < .05$]. Bu bulgu bize, öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik herhangi bir eğitim almadan önceki başarı toplam puan ortalamalarının, ilgili eğitimi aldıktan sonra yükseldiğini göstermektedir. Buna göre, öğrencilerin sorumluluk değeri ile ilgili ders ve eğitim almalarının, onların sorumluluk değerine yönelik başarılarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Yine, bu bulgudan yola çıkarak 8. sınıf öğrencilerinde, sorumluluk değeri ile ilgili kazanımların gerçekleşmiş olduğu yorumu da yapılabilir.

4.2.2.2. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Toplam Puan Ortalamaları İle Cinsiyetleri Arasındaki Farklılaşma

Araştırmanın ikinci alt problemi; “Sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı testi toplam puan ortalamaları, öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmanın bu alt problemine cevap aramak amacıyla; öğrencilerin “Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi”ne vermiş oldukları cevaplardan elde edilen toplam puanların ortalamaları, standart sapmaları ve bu ortalamalar arasındaki farkların önemliliği Bağımsız Örneklem t-Testi ile test edilmiş ve sonuçlar, Tablo 4.24’te verilmiştir.

Tablo 4.24.

Öğrencilerin Sorumluluk Değerine Yönelik Başarılarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşma Durumuna Yönelik t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	Ss	Sd	t	P
Kız	42	17,4 2	1,91	48,71	,290	,773
Erkek	33	17,2 4	3,27	1		

Yapılan t-Testi analizi sonucuna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik başarı testi toplam puanlarının ortalamaları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$t(48,711) = ,290, p > .05$].

Bu bulgu bize, öğrencilerin cinsiyetlerinin, onların sorumluluk değerine yönelik başarıları üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Bulguya göre; öğrencilerin cinsiyetlerinin, onların sorumluluk değerine yönelik başarılarını etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

4.2.2.3. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Toplam Puan Ortalamaları İle Öğrenim Gördükleri Okul Arasındaki Farklılaşma

Araştırmanın üçüncü alt problemi; “Sorumluluk değerinin öğretime ilişkin başarı testi toplam puan ortalamaları, öğrencilerin öğrenim gördüğü okula göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmanın bu alt problemine cevap aramak amacıyla; öğrencilerin “Sorumluluk Değerinin Öğretime İlişkin Başarı Testi”ne vermiş oldukları cevaplardan elde edilen toplam puanların ortalamaları, standart sapmaları ve bu ortalamalar arasındaki farkların önemliliği Bağımsız Örneklem t-Testi ile test edilmiş ve sonuçlar, Tablo 4.25’te verilmiştir.

Tablo 4.25.

Öğrencilerin Sorumluluk Değerine Yönelik Başarılarının Öğrenim Gördükleri Okula Göre Farklılaşma Durumuna Yönelik t-Testi Sonuçları

Okul	N	X	Ss	Sd	t	P
Atatürk Ortaokulu	47	17,9 7	2,15	73	2,87	,00
Kazım Karabekir Ortaokulu	28	16,2 8	2,92		3	5

Yapılan t-Testi analizi sonucuna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik başarı testi toplam puanlarının ortalamaları ile öğrenim gördükleri okul arasında anlamlı bir farklılaşma vardır [$t(73) = 2,873$, $p < .05$].

Bu bulgu bize, öğrencilerin öğrenim gördükleri okulun, onların sorumluluk değerine yönelik başarıları üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bulguya göre; öğrencilerin öğrenim gördükleri okulun, onların sorumluluk değerine yönelik başarılarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir. Okulların buldukları sosyo-ekonomik düzey, aile ve diğer faktörlerin etkili olduğu gözlenmiştir.

4.2.2.4. Öğrencilerin Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi Toplam Puan Ortalamaları İle Sınıf Şubeleri Arasındaki Farklılaşma

Araştırmanın dördüncü alt problemi; “Sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin başarı testi toplam puan ortalamaları, öğrencilerin sınıf şubelerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırmanın bu alt problemine cevap aramak amacıyla; öğrencilerin “Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Başarı Testi”ne vermiş oldukları cevaplardan elde edilen toplam puanların ortalamaları, standart sapmaları ve bu ortalamalar arasındaki farkların önemliliği Bağımsız Örneklem t-Testi ile test edilmiş ve sonuçlar, Tablo 4.26’da verilmiştir.

Tablo 4.26.

Öğrencilerin Sorumluluk Değerine Yönelik Başarılarının Sınıf Şubelerine Göre Farklılaşma Durumuna Yönelik T-Testi Sonuçları

Sınıf Şubesi	N	X	Ss	Sd	t	p
A	33	17,6 3	2,85	61,64	,839	,40
B	42	17,1 1	2,36	4		5

Yapılan t-Testi analizi sonucuna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik başarı testi toplam puanlarının ortalamaları ile sınıf şubeleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur [$t(61,644) = ,839, p > .05$].

Bu bulgu bize, öğrencilerin sınıf şubelerinin, onların sorumluluk değerine yönelik başarıları üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Bulguya göre; öğrencilerin sınıf şubelerinin, onların sorumluluk değerine yönelik başarılarını etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders öğretim programındaki ahlak ve değerler eğitimiyle ilgili durumun genel bir çerçevede incelendiği çalışmamızda, konuya ahlaki değerlerin eğitimi ve öğretimi perspektifinden yaklaşmış ve bu konuda yapılabilecek çalışmalara öneri niteliği taşıyan bilgilere ulaşılmıştır.

Bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmada, başarı testine katılan öğrencilerin sorumluluk düzeylerinin değerin anlatımının öncesinden sonrasına anlamlı farklılık gösterdiği, gözlemlenmiştir. Elde edilen bu sonuç, Başarı testi puanlarında, uygulama öncesine göre daha fazla kazanç elde eden değer eğitimi yaklaşımlarına göre uygulanan etkinliklerin, öğrencilerin sorumluluk düzeylerini artırmada daha etkili olduğunu göstermektedir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında sorumluluk değeri etkili bir şekilde ele alınmıştır. Ve öğrenciler üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmada, uygulama sonrası öğrencilerin Başarı testi son test puanları arasında cinsiyetlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Yapılan t-Testi analizi sonucuna göre, araştırmaya katılan öğrencilerin sorumluluk değerine yönelik başarı testi toplam puanlarının ortalamaları ile öğrenim gördükleri okul arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Bulguya göre; öğrencilerin öğrenim gördükleri okulun, onların sorumluluk değerine yönelik başarılarını etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir.

Araştırmada, uygulama sonrası öğrencilerin Başarı testi son test puanları arasında cinsiyetlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Dersin içeriğini incelediğimizde ilköğretim çağındaki öğrencilere kazandırılmaya çalışılan sorumluluk değeri olduğu görülmektedir. Öğretim programında kazandırılmaya çalışılan sorumluluk değeri işlenirken, ayet ve hadislerle desteklenmeye çalışılmıştır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin ilgili konularının belirtilen öğretim yöntemleriyle işlenmesi sonucu öğrencilerin davranışlarında olumlu değişimler gözlenmiştir. Bu durum öğrencilerin davranışları üzerinde dersin olumlu etkisinin olduğunu göstermektedir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın sonucuna dayalı olarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur;

1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programındaki etkinlik örnekleri yeterli değildir. Değerler konusunda bizzat öğrencilerin rol alacağı günlük hayattan örneklerin yer aldığı etkinliklere daha fazla yer verilmelidir.

3. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında sorumluluk değerinin üst düzeyde yer almasına rağmen pratik yaşama yansıyan bir değer haline gelmemesi sorgulanmalıdır. Bu konuda eğitim-öğretim sürecindeki paydaşlara önemli görevler düşmektedir.

4. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında sorumluluk değerine yüklenen anlamlar ile dini kaynaklarda vurgulanan anlam büyük ölçüde uyuşmasına rağmen eksiklikler tespit edilmiştir. Sorumluluk değeri kavramsal olarak yeniden yorumlanması ve programa uyarlanması gerektiği görülmektedir.

5. Bu araştırma, sadece Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile alakalı sınırlı tutulmuştur. Değer eğitiminin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile birlikte başka derslerde de ele alınması, ortak çalışmalar ve etkinlikler yapılması yararlı sonuçlar elde edilmesine katkıda bulunabilir.

6. Bu çalışmada yalnızca “sorumluluk” değerine yönelik bir çalışmadır. Başka çalışmalarda diğer değerlere yönelik çalışmalar yapılmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

7. Türkiye’de değerler eğitimiyle ilgili yapılan çalışmaların ve uygulamaların giderek çoğaldığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan deneysel çalışmaların desteklenmesi araştırmacıların motivasyonuna pozitif katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Altaş, N. (2002). Türkiye'de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandırma Süreci, Hedefler Ve Yeni Yöntem Arayışları. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 145-168.
- Altınköprü, T. (1999). *Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır?* İstanbul: Hayat Yayınları.
- Altun, S. A. (2003). Eğitim Yönetimi ve Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, s. 7-18.
- Arcı, İ. (2014). *Din Eğitimi*. Erzurum.
- Arvası, S. A. (1976). *Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Özdemir Basımevi.
- Atar, F. (1992). *Fıkıh Usulü*. İstanbul: İfav Yayınları.
- Atay, H. (1992). *İslam'ın İnanç Esasları*. Ankara.
- Ay, M. F. (2003). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Hoşgörü Değerinin Öğretimi*. Erzurum.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda Çalışan Herkesin Görevi Olarak Değerler Eğitimi. *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversite'sinde Eğitim Kurumlarının Düzenlediği Değerler Eğitimi Buluşmasında Sunulan Bildirimin Geliştirilmiş Şekli*. Ankara.
- Bacanlı, H. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1994). *Ehliyet*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Başaran, İ. E. (1991). *Eğitime Giriş*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bensley, E. (1974). *Ancestry*.
- Bilgin, B. (1991). Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz? *Din Öğretimi Dergisi*, 27.
- Bilgin, B. (1999). *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Gün Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (1995). *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul.
- Blanchette, C. (1974). *Find A Grave*.
- Bulut, İ. (2015). Kader - Engellilik İlişisine Kelami Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(43).
- Büyüköztürk, Ş. (2001). *DeneySEL Desenler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

- CEBECİ, A. (2005). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Ahlaki Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi*. Bursa.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Anlamlı ve coşkulu bir yaşam için savaşçı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlayan, A. (2005). *Ahlak Pusulası*. İstanbul: İstanbul Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Çamdibi, M. (1983). *Şahsiyet Terbiyesi Gazali*. İstanbul: Gümüş Basımevi.
- Çamdibi, M. (1994). *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*. İstanbul: İfav Yayınları.
- Çamdibi, M. (1996). *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*. İstanbul: Ensar Yayınevi.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Dewey, J. (2004). *Demokrasi ve Eğitim*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Doğan, M. (1990). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Rehber Yayınları.
- Doğanay, H. (2006). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Douglass, N. H. (2001). *Saygı ve Sorumluluk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Döndüren, H. (1993). *Yeni Rehber Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.
- Dursun, D. (2009). Siyasetle Ahlak ve Değerler Dünyasının Sorunlu İlişkileri Üzerine. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16.
- Ekşi, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 79-96.
- Elibol, S. (1983). *İnanç ve Kültür*. Ankara: Birlik Yayınları.
- el-İsfehani, R. (1992). *Müfredat*. Beyrut.
- Erdem, H. (2002). *Ahlak Felsefesi*. Konya: Hür-Er Yayınları.
- Eren, S. (2007). Toplumsal Norm, Ahlak ve Din. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 289-316.
- Güler, İ. (2002). *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Gültekin, F. (2007). *Tarih Dersinde İşe Koşulabilecek Değer Öğretiminin Yeni Yaklaşımlarının Öğrencilerin Hoşgörü Değeri Anlayışlarının Gelişime Etkisi*. Ankara.

- Günaydın, M. (2009). Din Kültürü ve Ahlak Öğretiminin İlköğretim ve Liselerde Zorunlu Dersi Olmasına Prof. Dr. Hüseyin Atay'a Katkısı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 301.
- Gündüz, T. (2002). *İslam Gençlik ve Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi.
- Güngör, E. (1995). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Halstead, J. T. (2000). *Learning and teaching about values*.
- Hökelekli, H. (1998). *Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi*.
- Huitt, W. (2004). *Educational Psychology Interactive*.
- İlmihal. (1998). *İman ve İbadetler*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vekfı İslam Araştırma Merkezi Yayınları.
- John, M. U. (1988). *Social Studies for Children (A Guide to)*.
- Kadı, A. (1988). *Şerhu'l-Usuli'l-hamse*. Kahire.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikolojisi Dergisi*, 59-76.
- Kale, N. (2007). *Nasıl Bir Değer Eğitimi*. İstanbul: İstanbul Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Karakaya, C. (1994). *Pedagoji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Karaman, H. (1990). *Anahatlarıyla İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kaya, F. (2000). *İmam Hatip Ergenlerinde Sorumluluk ve Dini Sorumluluk Seviyelerinin İncelenmesi*. İstanbul.
- Kaymakcan, R. (2007). *Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi.
- Kıncal, R. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Kirschenbaum, H. (2000). *From values clarification to character education: A personal journey*. *Journal of Humanistic Counseling, Education & Development*.
- Köksal, M. S. (2006). Kavram Öğretimi ve Çoklu Zeka Kuramı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 475.
- Kuşaradi, İ. (1995). *İnsan ve Değerleri*. İstanbul.
- Larousse, B. (1986). *Sözlük ve Ansiklopedi*. İstanbul.

- Leming, J. (1999). *Teaching Values in Social Studies Education Past Practices and*. 05 03, 2007 tarihinde http://www.usoe.k12.ut.us/curr/char_ed/fedproj/hist/teaching.htm. adresinden alındı
- Manzur, İ. (1970). *Lisanü'l Arap*. Beyrut.
- Maturidi. (2003). *Kitabü't Tevhid*. (B. Topaloğlu, Çev.) Ankara.
- Maverdi, A. b. (1992). *A'lamü'n-Nübüvve*. Beyrut.
- MEB. (1996). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- MEB. (2003). *İlköğretim Kurumları Yönetmeliği*. Ankara: MEB.
- MEB. (2010). *Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Kılavuzu*. Ankara.
- Naylor, D. (1987). *Elementary and Middle School Social Studies*. New York: Random House.
- Öner, N. (1987). *İnsan Hürriyeti*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Özek, A. (1987). *Hadislerle Ahlaki Davranışlar*. İstanbul: Hisar Yayınları.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 217-239.
- Özeri, N. (1998). *Anne Tutumlarının Çocuğun Ahlak ve Adalet Gelişimine Etkisi*. İstanbul.
- Özkaya, M. (1951). *Okullarda Ahlak Eğitimi ve Disiplin Problemleri*. İzmir: Cumhuriyet Basımevi.
- Selçuk, Z. (2000). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Superka, D. P. (1976). *Values education sourcebook*.
- Şaşan, H. (2002). *Yapılandırıcı Öğrenme*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Şener, A. (1992). *İslam Hukuku Dersleri*. İzmir: DEÜ Yayınları.
- Şentürk, C. (2009). Eğitimde Yeniden Yapılanma ve Yapılandırıcılık. *Eğitim Dergisi*, No:23.
- TDK. (2015). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Topsakal, C. (2007). *Avrupa Birliği'ne Uyum Çerçevesinde Değerler Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Tozlu, N. (1987). *Eğitim Felsefesi Nedir?* Erzurum: YYÜFF Yayınları.
- Tozlu, N. (1991). *Ekonomik Gelişme Sorumluluk ve Eğitim*. Van.
- Tozlu, N. (1992). *Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler*. Van: YYÜFF Yayınları.
- Tozlu, N. (1997). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: AÜFEF Yayınları.

- Türk Eğitim Milli Komisyonu Raporu. (1960). *Değerlerin Öğretimin Amacı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ulusoy, K. (2007). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih ve Ahlak Eğitimi İlişkisi Üzerine Görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 155-177.
- Usta, N. (2005). *Din İle İlgili Tutumlarımız ve Paradigma Metodoloji Sorunu* (Cilt 8). Erzurum: Dini Araştırmalar.
- Whitney, I. (1986). *The status of values education in the middle and junior high*.
- Yar, E. (2001). *Müslüman Kelamında Teklif ve Sorumluluk*. Elazığ.
- Yaşar, Ş. (1998). *Yapısalcı Kuram ve Öğrenme-Öğretme Süreci*. ANDÜEFD.
- Yavuz, K. (1994). *Soruda Çocuk ve Din*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Yayla, A. (1995). *Eğitim ve Öğretim Sistemimizin Otorite ve Sorumluluk Açısından Değerlendirilmesi*. Van.
- Yazıcı, K. (2006). DEĞERLER EĞİTİMİ'NE GENEL BİR BAKIŞ. *TÜBAR*.
- Yıldız, K. (2009). *Sorumluluk*. DİA.
- Yılmaz, M. (2010). *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü*. Erzurum : Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, M. K. (1994). *İslami Aile*. Hilal Yayınları.
- Zuhayli, V. (1994). *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*. İstanbul: Feyza Yayınları.

EK -1. DERS PLANI

Dersin adı	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Sınıf	
Ünitenin Adı / No	DİN AKIL VE BİLGİ / 3
Konu	İnsan düşünen bir varlıktır. Akıl dinî sorumluluğun ön şartıdır.
Önerilen Süre	40+40'

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsanın düşünen bir varlık olmasının davranışlarına nasıl yansıtıldığını bilir. 2. Dinimizin düşünmeyi teşvik ettiğine dair ayet meali söyler. 3. Akıl dinî sorumluluğun ön şartı olduğunu fark eder. 4. Akıl niçin dinî sorumluluğun ön şartı olduğunu açıklar.
Ünite Kavramları ve Semboller/ Davranış Örüntüsü	Akıl,
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Anlatım, Soru-Cevap, Tartışma, Problem Çözme Yöntemi
Kullanılan Eğitim Teknolojileri- Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Kılavuzu Kur'an-ı Kerim Meali (Diyabet)
<p>Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri:</p> <p>Dikkati Çekme</p> <p>Güdüleme</p> <p>Gözden Geçirme</p> <p>Derse Geçiş</p> <p>Bireysel Öğrenme Etkinlikleri</p> <p>(Ödev, deney, problem çözme vb.)</p> <p>Grupla Öğrenme Etkinlikleri</p> <p>(Proje, gezi, gözlem vb.)</p> <p>Özet</p>	<p style="text-align: center;"><i>İNSAN DÜŞÜNEN BİR VARLIKTIR</i></p> <p>Akıl, insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliktir. Akıllı olmanın en önemli göstergesi düşünmektir. Düşünme, akıl temel işlevidir. Eğer akıllı bir makineye benzetecek olursak, düşünme makinenin çalışması gibidir. Çalışma, makineden ayrı tutulamayacağı gibi, düşünce de akıldan ayrı tutulamaz. İnsan, ister tek başına olsun, ister toplum içinde olsun, düşünür. İnsanı düşünceden soyutlamak mümkün değildir. Düşünmeyen, yani akıllı kullanmayan bir insan kendisini diğer varlıklardan ayıran özelliğini kullanmamış olur.</p> <p>Her türlü kalkınmanın temelinde düşünme vardır. Uygarlıklar, düşüncenin ürünüdür. Söz gelimi, bir bina mimarın düşüncesinin ürünüdür. Bu binanın daha iyi yapılması için, daha çok araştırmaya, daha çok düşünmeye gereksinim vardır. Öyleyse uygarlıkların ilerlemesi için de daha çok düşünmek ön koşuldur.</p> <p>Dinimiz, düşünmeyi teşvik eder. Kur'an-ı Kerim'de düşünmeyle ilgili pek çok ayet vardır. Yüce Allah şöyle buyurur: "...Allah düşüncesiniz diye size delillerini apaçık bildiriyor." Bakara, 2/221</p> <p style="text-align: center;"><i>AKIL, DİNİ SORUMLULUĞUN ÖN ŞARTIDIR</i></p> <p>İnsanın üstün özelliklerinden bin de akıllı olmasıdır. Akıl, iyiyi ve kötüyü ayırt etme yetisi olarak tanımlanır, insan, akıl sayesinde yaşamını uygarca sürdürür.</p> <p>İnsanların bir arada yaşaması, onlara birtakım sorumluluklar yükler. Bu sorumlulukların farkına varılması ve yerine getirilmesi ancak akıl sayesinde olur. İnsanın sorumluluklarını anlaması, takdir etmesi ve yerine getirmesi akıl ve düşünceyle gerçekleşir. Kendisine verilen yükümlülüğü, akıl sağlığı yerinde olmadığı için anlayamayan, bunu takdir edemeyen birini sorumlu tutmanın anlamı yoktur.</p> <p>İnsanların huzur ve mutluluğunu hedefleyen din, bu hedeflerin gerçekleşmesi için insana birtakım sorumluluklar yükler. Bu sorumlulukların bilincine varma ancak akıl sayesinde gerçekleşir. Bu yüzden akıl, dinî sorumluluğun ön şartıdır. Akıl dengesi yerinde olmayanların dinî sorumlulukları da yoktur.</p>

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme:	<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsanın düşünen bir varlık olması davranışlarına nasıl yansır? Açıklayınız. 2. Dinimizin düşünmeyi teşvik ettiğine dair bir ayet meali yazınız. 3. Din, düşünmeyi niçin teşvik etmektedir? Açıklayınız. 4. Akıl ne olduğunu söyleyiniz? 5. Akıl, niçin dinî sorumluluğun ön koşuludur? Açıklayınız.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	

BÖLÜM IV

Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar	
--	--

EK-2. SORUMLULUK DEĞERİNİN ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN BAŞARI TESTİ

1 - Hırsızlık yapan bir kişiye neden hırsızlık yaptığı sorulduğunda: “Ben kader mahkûmuyum, kaderim böyle yazılmış ki bu işi yaptım, elimden bir şey gelmez.” demiştir. **Parçada sözü edilen kişi için, aşağıdakilerden hangisi daha çok söylenebilir?**

- A) Yaptıklarından memnun olmadığı
- B) Sorumluluğu kendinde aramaktan kaçındığı
- C) Davranışının sebeplerinin farkında olduğu
- D) İçinde bulunduğu durumu anladığı

2- Allah insanı aşağıdaki sahip olduğu özelliklerin hangisinden dolayı sorumlu tutar?

- A) Konuşan bir varlık olduğu için
- B) Toprakta yaratıldığı için
- C) Cüz’i irade sahibi olduğu için
- D) Güzel yaratıldığı için

3- “Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar(sorumlu tutar).” (Bakara, 2/286) **ayeti insanın kaderiyle ilgili hangi konuya doğrudan değinmektedir?**

- A) İnsanın sabırlı olduğuna
- B) İnsanın özgür ve sorumlu olduğuna
- C) İnsanın tevekkül etmesi gerektiğine
- D) İnsanın çalışması gerektiğine

4- Son günlerde aileniz maddî sıkıntı içinde. Bu durumda ne yaparsınız?

- A) Harçlığımı tutumlu kullanırım, zorunlu olmayan harcamalardan vazgeçerim.
- B) Ailem sıkıntıda olsa da; büyük babam, anneannem ve diğer akrabalarım ne güne duruyor, onlardan harçlık isterim.
- C) Zaten harçlığımın yetersiz olduğunu, bunu kısmamın mümkün olmadığını söyler, babama ek iş bulmasını tavsiye ederim.
- D) Bu durumun beni ilgilendirmedikini söyler, harçlığımı vемeleri için ısrar ederim.

I- Akıl insanı diğer canlılardan farklı kılar

II- Özgürce seçimlerinden dolayı insan sorumlu olmaz

III- Yaptıklarından dünyada ve ahirette sorumludur

5. İnsan ile ilgili olarak yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri doğrudur?

- A) Sadece I
- B) I ve II
- C) I ve III
- D) Sadece III

6- Akşam misafirleriniz gelecek ve oldukça da kalabalıklar. Bu durumda nasıl davranırsınız?

- A) Anneme, hazırlık konusunda nasıl yardımcı olabileceğimi sorarım.
- B) Anneme, bu kadar telâş etmemesini, gelen misafirlerin de ona yardımcı olabileceklerini söylerim.
- C) Böyle bir kalabalıkta, ortada görünmemenin en iyi yol olacağını düşünürüm.
- D) Ödevlerimin olduğunu bahane ederek odama giderim.

7- “İnsan için ancak çalıştığıın karşılığı vardır.” (Necm,53/39.) buyurmaktadır.

Bu ayetten aşağıdaki sonuçlardan hangisine **varılamaz?**

- A) Kadere iman çalışmaya engel değildir.
- B) Rızık elde etmek çalışmaya bağlıdır.
- C) Dinimiz çalışmayı emretmektedir.
- D) Rızık Allah’tandır. Çalışmasa da ait olduğu kişiyi bulur.

8- İnsanın kaderiyle ilgisi hangisi yanlış bir ifadedir?

- A) İnsan fiillerini kendi özgür iradesiyle işler.
- B) İnsan seçiminde özgür, yaptıklarından sorumludur.
- C) Allah insanın fiillerini önceden belirlemiştir.
- D) İnsan cüz’i (sınırlı) bir iradeye sahiptir.

9- Anne ve babanız kısa bir süre için kardeşinizi size emanet etti. Ne yaparsınız?

- A) Bana verilen bu şans çok iyi değerlendirir, onunla hoşça vakit geçirir, kardeşimi güzelce avuturum.
- B) Kardeşime, beni meşgul etmemesini, annemle babamın hemen döneceğini söylerim.
- C) Bu kısa anı fırsat bilip, bana karşı daha önce yaptığı yaramazlıkların hesabını ondan sorarım.
- D) Annemle babama kardeşimi götürmeleri için ısrar ederim

“Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.” (İnsan, 76/3)

10-Yukarıdaki ayet-i kerimeye göre aşağıdaki sonuçlardan hangisi **çıkartılamaz?**

- A) İnsan inanıp inanmama konusunda özgürdür.
- B) Allah, insanın doğru yola ulaşması için rehberler göndermiştir.
- C) İnsan dünyaya gelirken inanmaya mecbur bırakılmıştır.
- D) İnsan fillerinden ve davranışlarından sorumludur.

11- Suç işleyen katil, mahkemede hâkimin karşısında “Bu benim kaderimde varmış ne yapayım” demiştir. Bu anlayış aşağıdakilerden hangisi ile uyumsuz?

- A) İyi ya da kötü işleri insanlar yapar
- B) İnsanın davranışları alın yazısında vardır.
- C) İyi ya da kötüyü seçme hakkı insana aittir
- D) İnsan yaptıklarından sorumlu değildir

12- Balıklara olan ilginizi bilen aileniz, doğum gününüzde size içindeki balıklarıyla güzel bir akvaryum hediye etse bu durumda siz ne yaparsınız?

- A) Balıkların her türlü ihtiyacını görür ve akvaryumu da temiz tutarım.
- B) Akvaryum hediye ettiklerine göre, balıkların bakımından ve her türlü işleminden ailemin sorumlu olduğunu düşünürüm.
- C) Balıkların da acıkabileceğini hatırladığımda iş isten geçmiş olur.
- D) Balıkların bakımını üstlenemeyeceğimi söyler hediye kabul etmem

“İnsan, aklını ve iradesini iyi kullanmalı, sonuçlarını düşünerek hareket etmelidir. O, bilgisizlik, ihmal ve vurdumduymazlık (duyarsızlık) sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklara kader diyerek sorumluluktan kaçınamaz.”

13- Aşağıdakilerden hangisi yukarıda verilen bilgi ile çelişir?

- A) İnsan, iyi ile kötüyü ayırt edebilecek bir akla sahiptir.
 B) İnsanın davranışlarından sorumlu tutulması, irade sahibi olmasından dolayıdır.
 C) İnsan, davranışlarını kendi bilgisi ile belirler.
 D) İnsanın kötü yolu benimsemesi alın yazısının böyle yazılmış olmasındandır

İnsan, yaratılış bakımından diğer varlıklardan farklıdır. Özellikle tercih hakkı, onu diğer canlılardan ayırır.

Buna göre insan:

1. İrade ve seçme özgürlüğüne sahiptir.
2. Düşünce ve sözlerinde özgürdür.
3. Karşılaştığı tüm olumsuzlukların alinyazısı olduğuna inanmalıdır.

14-Yukarıdaki yargılardan hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız 1
 B) 1 ve 2
 C) 2 ve 3
 D) 1, 2 ve 3

15- Arkadaşlarınızla birlikte pikniğe gittiniz. Yemek hazırlama zamanı geldiğinde siz ne yaparsınız?

- A) Mutlaka yardım etmem gerektiğini düşünürüm.
 B) Orada bu işi benden daha iyi yapabileceklerin olduğunu düşünürüm.
 C) Yardım etmek yerine, hazırlıkları görmezden gelip oraya dinlenmeye gittiğimi düşünürüm.
 D) Arkadaşlarımla top oynamaya devam ederim.

16- İnsanın özgürlüğü ve sorumlulukları arasında nasıl bir ilişki vardır?

- A) İnsan kararlarında özgürdür bu yüzden davranışlarından sorumlu tutulamaz
 B) İnsan davranışlarını özgür iradesiyle gerçekleştirdiği için yaptıklarından sorumludur
 C) İnsanın özgürlüğü arttıkça sorumlulukları azalır
 D) İnsan iradesini kendisi yönlendiremez bu yüzden kararlarında özgür ve sorumlu değildir.

17- Okula giden bir öğrenci olarak ne gibi sorumluluklarınızın olduğunu düşünürsünüz?

- A) Ev içindeki bazı küçük işlere yardımcı olabilirim. (Çöp dökme, markete gitme, yatağımı düzeltme gibi.)
 B) Sadece okulumla ilgili sorumlulukları üstlenirim.
 C) Öğrencinin yeterince sorumluluğu olduğunu, asıl bana yardım edilmesi gerektiğini düşünürüm.
 D) Hiçbir sorumluluğumun olmadığını düşünürüm.

18- Bir öğrenci, başarısını sizce neye borçludur?

- A) Sistemli ve plânlı çalışmasına
 B) Parlak bir zekâyâ sahip olmasına
 C) Ödevlerini bile; onun yerine yapan, kültürlü bir aileye sahip olmasına.
 D) Çalışkan sıra arkadaşlarına

“ Yüce Allah insana diğer varlıklardan farklı olarak _____ ve _____ vermiş, insanı davranışlarında özgür bırakmış ve onu yaptıklarından sorumlu tutmuştur. “

19- Yukarıdaki cümledeki boş yerlere aşağıdakilerden hangileri gelmelidir?

- A) Beyin ve irade
 B) Sorumluluk ve sevgi
 C) Akıl ve irade
 D) Akıl ve sevgi

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni sınıfta kader konusunu işliyordu. Öğrencilerden Kader parmak kaldırıp söz istedi.

Kader :

-Öğretmenim, Allah her şeyi biliyorsa neden bizim yaptıklarımıza karışmıyor?

Öğretmen:

-Eğer senin yapıp ettiklerine müdahale ederse o zaman senin özgürlüğünü elinden almış olmaz mı? Özgür olmayan kişi nasıl yaptıklarından sorumlu olabilir? Oysa biz akıl sahipleri olarak yapıp ettiklerimizden sorumluyuz.

20-Yukarıda dersin işlenişinden bir bölüm alıntılanmıştır.

Bu alıntılardan aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkmaz?

- A) İnsan kendi yaptıklarından sorumludur.
 B) İnsanı sorumlu yapan onun özgür oluşudur.
 C) Aklı olmak insana sorumluluk yükler.
 D) Allah yaptıklarımızdan dolayı bizi sorumlu tutmaz.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Hatice Sibel ÖZTEKİN AĞIR

Doğum Yeri ve Tarihi: Erzurum/1989

Medeni Hali: Evli

İletişim Bilgileri: 05067352726

EĞİTİM BİLGİLERİ

1995-1999 Erzurum Haşim İşcan İlköğretim Okulu

1999-2003 Erzurum 23 Nisan İlköğretim Okulu

2003-2007 Erzurum Anadolu İmam-Hatip Lisesi

2007-2011 Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü

İŞ DENEYİMİ

2011-2014 Kars Kağızman Ortaköy Ortaokulu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

2014-2017 Kars Kağızman Atatürk Ortaokulu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni